

FORSÖG

TIL AT OPLYSE OG FORKLARE

PROCOPS EFTERRETNINGER

OM

DE NORDISKE LANDE.

AF

E. C. WERLAUFF.

I det klassiske Værk Byzantineren *Procop* har efterladt sig om Belisars persiske, gothiske og vandalske Felttog, uden hvilket en betydelig Deel af Middelalderen, især af Folkevandringens Periode, vilde for os være indhyllet i Mørke, har Forfatteren ikke indskrænket sig ene til Fortælling om krigerske og politiske Begivenheder og Forhold, men tillige, efter hans store Forbilledes Herodots Exempel, indflettet mange Episoder, hvori geographiske og ethnographiske Mærkeligheder omtales, Templer og andre Oldtidslevninger beskrives, Sagn og Yttringer af Folketroen anføres. Disse Episoder, skiöndt stundom ved en temmelig lös Traad forbundne med Hovedgjenstanden, udgiöre vistnok ikke den mindst interressante Deel af Værket, og skyldes, dels Forfatterens vidtlöflige Reiser og den Interesse for alt hvad der vedkom Handel og Söefart, han kan formodes at have medbragt fra sin Födebye Cæsarea i Palæstina, dels den Leilighed han havde havt til at indhente allehaande Efterretninger endog om de fiærneste Lande, saavel paa Felttogene, som ved de Gesandter fra forskjellige Egne, der jævnlig indfandt sig i Constantinopel. Fra sidstnævnte Kilde hidröre, uden Tvivl nærmest, hvad der forekommer hos ham om Folkerörelsen i det nordlige og nordvestlige Europa, om de varniske, engelske og brittiske Folk, samt om de nordiske Öer Thule og Brittia. Hvad Procop meddeler os om disse Folk og Lande, er sjelden

eller aldrig blevet Gjenstand for en saa grundig og omfattende Undersøgelse, som det kunde fortjene, og har hos de nyeste, meest indtrængende Historieforskere, ikkun fremkaldt tilfældige, isolerede Bemærkninger. Ifølge heraf ere de fremkomne, temmelig afvigende Resultater ofte grundede paa forudfattede Meninger, og Skribentens Beretninger, ei sjelden, aldeles misforstaaede. Forgængernes Feil have advaret og veiledet Forfatteren af nærværende Forsög; maatte den her fremsatte nye Forklaring, i det ringeste i nogle Henseender, befindes mere tilfredsstillende end de tidligere.

I.

Af Grunde, som i det Følgende blive indlysende, ville vi først henvende Opmærksomheden paa Öen *Brittia*. Dette Lands Beskaffenhed, Beboere og övrigte Forhold beskriver Procop i den gothiske Krigs Historie, 4de Bogs 20de Capitel, saaledes:

„Paa denne Tid førte de krigerske Folk, der beboe Öen *Brittia*, en Krig med Varnerne og holdt et Slag med dem, af fölgende Aarsag. Varnerne boe hiinsides Isterfloden, lige indtil det nordlige Ocean og Rhinen, som adskiller dem fra Frankerne og andre Folk, som der have Sæde. Alle de Folk, som fordum boede paa begge Sider af Rhinen, have hvert sit særegne Navn; men et af dem kaldes Germaner, som tillige er et fælleds Navn for dem Alle. Öen *Brittia* ligger i dette Hav, ikkun 200 Stadier fra Kysten, lige overfor Rhinens Munding, mellem *Bretannia* og Öen *Thule*. *Bretannia* ligger mod Solens Nedgang, lige overfor det Yderste af Spanien, omtrent 4000 Stadier fra Fastlandet. *Brittia* derimod vender imod den yderste Deel af Gallien, som strækker sig imod Havet, nemlig nord for Spanien og *Bretannia*. *Thule*, saavidt vides, ligger i det Yderste af det nordlige Ocean. Öen *Brittia* er beboet af tre talrige Folkslag, hvert under sin Konge; *Angler*, *Friser* og de efter Öen benævnte *Britter*. Folkemængden er her saa stor, at Mange aarligen

med **Roner** og **Börn** udvandre til **Frankerne**, som anvise dem **Boeliger** i den meest folketomme **Deel** af deres **Land**; af denne **Grund** gjöre de tilige **Paastand** paa et **Slags Herredömm**e over **Öen**. Vist er det, at **Frankernes Konge**, da han, for ikke længe siden, sendte **Gesandter** til **Keiser Justinian** i **Byzants**, lod nogle **Angler** følge med dem, for at prale med sin **Magt** ogsaa over denne **Öe**."

„Paa denne **Öe Brittia** have de **Gamle** opført en lang **Muur**, som adskiller en stor **Deel** af **Öen** fra den anden, saaledes at **Jordbunden**, **Luften** og alt **Övrigt** ikke haver lige **Beskaffenhed** paa begge **Sider**. Thi paa den **Side** af **Muren**, som vender mod **Östen**, er **Luften** sund, efter de forskjellige **Aarstider**; om **Sommeren** maadelig varm, om **Vinteren** kold. Denne **Deel** er stærkt befolket og **Indbyggernes** **Levemaade** er ligesom **Andres**. **Træerne** bære i rette **Tid** modne **Frugter**; den **övrige Sæd** trives rigeligt, ligesom paa andre **Steder**; ogsaa er **Landet** velforsynet med **Vand**. Men mod **Vesten** finder det **Modsatte** **Sted**, saa at intet **Menneske** formaaer at leve der, end ikke en halv **Time**; her vrimler det af **Slanger** og allehaande **giftige Dyr**; og, hvad der er det **besynderligste**, de **Indföde** fortælle, at naar et **Menneske** stiger over **Muren** og kommer til denne **Side**, döer han strax af den der herskende **giftige Luft**, og at det **Samme** er **Tilfældet** med **Dyr**."

„Da jeg er kommen til denne **Deel** af **Historien**, er det nödvendigt, at berette en **Omstændighed**, som ligner en **Fabel**; hvilken, paa den ene **Side**, ikke forekommer mig troværdig, omendskjönt den berettes af utalige **Mennesker**, der forsikre, at de have taget **Deel** i hvad der skeer, og have hört fortælle derom; men paa den anden **Side** heller ikke bör aldeles forbigaaes, paa det jeg ikke, idet jeg beskriver **Forholdene** ved **Öen Brittia**, skal synes uvidende om noget af dem."

„Det er nemlig et **Sagn**, at de **Afdödes** **Sjele** altid bringes til denne **Egn**; paa hvilken **Maade** dette skeer, skal jeg strax meddele, eftersom jeg ofte haver hört det for **Alvor** fortælle af **Folk** derfra, skjönt

jeg antog at dette Sagn snarest maatte tilskrives en Virkning af Drømme. Paa Kysten af en Öe i Oceanet, som ligger lige overfor *Brittia* (a), findes flere Byer, beboede af Fiskere, Agerdyrkere og Andre, som paa Handels Vegne besøge hiin Öe. Frankerne, forövrigt, undergivne, ere de frie for at svare Skat, da denne fra gammel Tid af er dem eftergivet, efter deres eget Udsigende, paa Grund af en Tjeneste, jeg nu skal omtale. De Indföde berette nemlig, at det paalægger dem, efter Omgang, at sætte Afödets Siele over. De, hvem det tilfalder næste Nat, förföie sig, saasnart det bliver mörkt, til deres Boeliger, lægge sig til at sove og vente paa den, der skal kalde dem til Arbeidet. För Midnat höre de at der bliver banket paa Dören, og at en Usynlig Stemme kalder dem til Arbeidet. Ufortövet staae de op, gaae til Stranden, uden at kjende den Magt, der driver dem, men dog tvungne dertil. Der see de da gjerne Baade i Beredskab, ikke deres egne, men andre, i hvilke de gaae ombord og gribe Aarerne. Nu mærke de, at Baadene ere saa opfyldte af Passagerer, at Vandet naaer til den överste Rand og til Aarehullerne, saa at Baaden knap er en Fingersbrede over Vandet; dog see de Ingen. Efter en Times Roening naae de *Brittia*, endskjönt de, med deres egne Baade, uden Seil, blot med Aarerne, knap kunne sætte over i en Dag og Nat. Naar de have landet ved Öen, blive Baadene strax tomme og de roe tilbage; Baadene ere nu saa lette, at ikkun Kjölen er under Vandet. De see ingen af Passagererne, hverken i Baadene eller naar de gaae i Land; men de forsikre at kunne höre en Stemme, som synes at nævne de Enkeltes Navne for dem, der tage imod dem, og at förföie saavel deres forrige Værdighed som deres Fædrenenavn; naar der have været Fruentimmer med, tillige Navnene paa disses Ægtemænd. Dette berette de Indföde at foregaae der.”

(a) Saaledes efter en Læsemaal, som H. Grotius har fulgt, (Hist. Gothorum, Longobardorum, etc. p. 471), og som er optaget i Dindorfs Udgave. Andre Haandskrifter synes her snarere at omtale Kysten af et Fastland end af en Öe; *Procopius ex rec. Dindorf II. p. 567.*

De Fleste, saavel engelske som nordiske, saavel ældre som nyere Historieskrivere, have forudsat som afgjort, at Procop under Navnet Brittia har beskrevet den store brittiske Öe, og hvad der i hans Beskrivelse ikke kan stemme med denne Forklaring, er af dem enten overseet eller ligefrem erklæret for Digt og Fabel. Uagtet Procop udtrykkeligen skjelner mellem Brittia og Britannia, hvilken sidste han karakteriserer paa en Maade, der ei lader os miskjende hiin Öe, og selv paa et andet Sted (Vandal. Krigs Hist. I. c. I.) kalder den störste af alle Öer, har man dog antaget, enten at han ved begge de nævnte Öer kun har tænkt sig een og den samme (b), eller, ved Brittia Engelland og Skotland og ved Britannia Irland (c), eller endelig, ved Brittia förstnævnte Öe og ved Britannia Galliens Vestkyst indtil Rhinen (d). Med de paa Brittia boende Folk kom man allersnaest paa det Rene; Britterne bleve nemlig Landets oprindelige Indbyggere; Anglerne de i femte Aarhundrede Indvandrede, til hvilke, ifölge enkelte historiske Vidnesbyrd, ogsaa frisiske Hobe havde sluttet sig. Ved den af de Gamle, paa Öen Brittia opförte lange Muur, faldt Tanken naturligviis paa de af Hadrian og Sever opförte, uden at man lagde Mærke til, at disse Mure snarere kunde siges at dele Öen i en

- (b) Blandt de Vigtigste, som antage dette, kunne nævnes: *Suhm*, fra Norden udvandrede Folk, II. S. 24; *Mannerts Geogr. d. Gr. u. Römer*, 2 Aufl. III. S. 274; *Pfisters Gesch. d. Deutschen*, I. S. 362; *Lappenberg*, Gesch. Englands, I. S. 90, 92, 100, 117; *R. Keyser Afh. om Nordmændenes Herkomst og Folkeslægtskab i Samlinger til det norske Folks Sprog og Historie*, VI. S. 374. Danmarks nyeste Historieskriver, *Dahlmann*, synes at have samme Forestilling, *Gesch. v. Dänemark* I. S. 16; naar denne ellers saa skarpsindige Historiker tidligere (*Forschungen auf d. Gebiet d. Geschichte* I, S. 215) kalder Procop's Beretning „ein Gewirre“, viser det kun, at han ikke har forstaaet den rigtig.
- (c) *H. Canngieter de Brittenburgo* (Hag. Com. 1734) p. 65; *Kanngiessers* tyske Overs. af Procop IV S. 293; *Bouquet Scr. rer. Gall.* II. p. 42; hvor dog tillige bemærkes, at det om Britannien Anførte, deels passer sig bedre paa Engelland end paa Irland, deels ikke passer sig paa noget af Landene. *Schöning* (Procop's Kundskab om Norden, *Nye Saml. af Vid. Selsk. Skr.* II. S. 22) har fremsat den Mening, at der ved Brittia skal forstaaes Irland og Skotland tilsammentagne, og ved Britannien, den sydlige Deel af Engelland med Wales.
- (d) *Grimms Deutsche Mythologie*, S. 482.

nordlig og sydlig, end, som hos vor Forfatter, i en östlig og vestlig Deel. At den Mangel af Heste der tillagdes Brittia, stod i Modsigelse med Cæsars Vidnesbyrd om det brittiske Rytterie og de brittiske Stridsvogne, agtedes ikke; man fandt det heller ikke videre usandsynligt, at en saa vigtig Dyreklasse, i et Tidsrum af 500 Aar, skulde være aldeles gaaet til Grunde i et Land, hvis Cultur i andre Henseender var gaaet saa betydelig frem. Men, skjönt de fleste, ogsaa brittiske Historikere, saaledes have været enige om at Procop, under Navnet Brittia har beskrevet denne Öe, er det dog mærkeligt, at Faa eller Ingen af dem i det Hele, have taget synderligt Hensyn til eller nærmere commenteret over de interessante Oplysninger om Engellands Tilstand og Forhold i det siette Aarhundrede, som, under hiin Forudsætning, en saa troværdig og samtidig Historie-skriver vilde frembyde; det er, som om et og andet Træk af den hele Skildring dog altid maae have ladet dem ahne, at den egentlig ikke var dem vedkommende (e). Da der nu — saavidt vides — fra ingen af Storbritanniens Lærde haves en udtømmende Undersøgelse af denne Gienstand, men derimod et af vort Selskabs Medlemmer fra en ældre Periode, Norges lærde og fortjente Historieskriver *Schöning*, netop med Procop sluttede Rækken af de indholdsrige Afhandlinger, hvorved han brød Isen med Hensyn til Forklaringen af de Gamles Efterretninger om Norden, vil jeg af hans Afhandling, den eneste Monographie der hidtil havdes om denne Deel af Procop's Værk, meddele et Resultat, som kan vise, hvor mange Vanskeligheder og Modsigelser der møde, hvilke kunstlede Hypotheser og vilkaarlige Forudsætninger der udfordres, for at faae hint Brittia til nogenlunde at passe sig paa det os bekiendte Britannien. Dette Sted lyder saaledes (*Nye Samling af Vid. Selsk. Skrifter II. S. 20*):

(e) Hverken *Rapin Thoyras* eller *Hume*, *Smollet* eller *Lingard*, ei engang *Turner* (*History of the Anglo-saxons*), omtale Procop's Brittia. *Gibbon* (*decline and fall of the roman Empire VI. c. 38*) antager Brittia og Britannia for et og samme Land, men betragter tillige det Hele som Fabel og Digtning. Endnu i Fortalen til *Bosworth's Anglo-saxon Dictionary* (Lond. 1838) p. LIV forklares Brittia ved den store brittiske Öe.

“Det som hos *Procop* forekommer, de Öer *Britannia* og *Brittia*
 “angaaende, er meget besynderligt i sit Slag og indeholder Ting, som
 “man har vanskeligt for at udfinde nogen ret Rimelighed og Sammenhæng
 “udi: da han kommer frem med en Öe *Brittia*, som hos ingen Anden er
 “at finde, deler den ved en Muur i to Parter, den östlige og vestlige,
 “hvoraf den förste skulde være vel beboet, men den anden fuld af Slinger
 “og giftige Dyr, gör den desuden til de Dödes Boelig, skiller den fra
 “Öen *Britannia*, men sætter dog de Angler, Friser og Brittoner som Ind-
 “byggere paa den, og gör endelig *Britannien* ti Gange mindre end
 “*Thule*, med andet mere, som er, dels tvertimod andre gamle Skribenters
 “Vidnesbyrd, dels noget, som de ei veed det mindste af; saa man der-
 “over har god Föie til at spørge, hvad *P.* har meent med alt dette? Naar
 “man paa den ene Side overveier, at han gör de Angler til Indbyggere
 “paa sin *Brittia*, at han taler om en Muur, som de Gamle havde bygget
 “tvers (!) over denne Öe, at han sætter den tvers for Rhinens Udlöb, og
 “kun en Dags Reise eller 6 à 7 Mile fra det faste Land; saa kan man
 “af alt dette ei andet slutte, end at han dermed har meent de Gamles
 “*Britannia*. Men naar man paa den anden Side seer, at han udtrykkelig
 “skiller den fra *Britannia*, at han paa andre Steder under sidst bemeldte
 “Navn har meent det samme Land, som andre derved har forstaaet ...
 “ei at tale derom, at han beretter om Indbyggerne paa Öen *Brittia*, at
 “de ingen Heste brugte, og vidste ei hvad en Hest var, da det dog er
 “bekiendt, at de Britanner vare vel forsynede med Heste og brugte
 “Mængde af dem for deres Stridsvogne: saa synes det at være tydeligt,
 “at han ved *Brittia* ei har forstaaet den rette og egentlige *Britannia*:
 “fölgelig gaaer det ei heller an at falde paa den Tanke, at ved sidst an-
 “förte Navn kan af ham være meent *Hibernia*, hvilken Öe han ellers ikke
 “nævner, og ved det förste *Britannia* selv, da alle sidst opregnede Van-
 “skeligheder her atter ere i Veien, ligesom ogsaa de i Henseende til

Öen *Brittia*, först berörte og andre Omständigheder vise, at ved den „ei kan være meent noget Stykke af det faste Land.”

Enkelte tyske og nederlandske Historieforskere, fra en ældre Periode, have troet at komme Sandheden noget nærmere, ved at henlægge *Brittia* paa Fastlandet, enten som en Deel af det gamle *Batavia* eller som en Öe i Rhinens Udlöb(e). Men, ved at gaae endnu længere mod Nord, haaber nærværende Forfatter at kunne anvise hiin omtvistede Öe sin rette Plads, og paa den Maade, saavel berige vor fædrelandske Histories ældste Stof, som bidrage til en rigtigere Fortolkning og Vurdering af *Procops* uskatterlige Efterretninger om Norden og om det nordvestlige Tydskland. Saaledes vil da *Anschars* Levnet og de i *Alfreds* angelsaxiske *Orosius* meddeelte Reiseberetninger, begge fra det niende Aarhundrede, ei længer kunne betragtes som de ældste autentiske Kilder til Kundskab om vort Fædrelands Tilstand og indre Forhold; allerede tre Aarhundreder tidligere, eller i Midten af det siette Aarhundrede, vil hiint derimod, hos den byzantinske *Herodot* kunne siges at optræde i Historien.

Hoved-Resultatet af Forf. Undersøgelse i denne Retning, som det paaligger ham at motivere ved tilstrækkelige Grunde, er nemlig, at Beskrivelsen over Öen *Brittia* ikke passer saa fuldkomment paa noget andet Land som paa vor jydsk Halvöe, hvor alle hiin Öe tillagte physiske

(e) *H. Grotius* de antiquitate reipublicæ bataviæ p. 27; *Cluverii* Germania antiqua p. 488; *Usserii* Antiqv. eccl. p. 216; *Langhorn* Elenchus antiquitatum albionensium p. 230; *Alting* notitia Germ. infer. II. p. 29. Man antog tillige, at de Gamle paa denne Öe havde opført en Borg, *Brittenburg* kaldet. Endelig kan ogsaa bemærkes, at nogle Forfattere, som have indseet det Modsigende og Usammenhængende ved enhver af de hidtil opstillede Forklaringer, uden at føle sig opfordrede til at forsøge nogen nye, ved at omtale *Brittia*, have afholdt sig fra enhver Yttring om denne Öes egentlige Identitet; f. Ex. *Stritter* i sit fortjenstfulde Værk: *Memoriæ populorum ad Danubium* 4. D., hvor Afsnittet om Varnerne haver til Overskrift: *Varnica & Brittica*; *Hallenberg* Anm. til Lagerbrings Sw. R. Hist. I. S. 44; *Welcker*, die homerische Phæaken i *Rheinisches Museum für Philologie* I. S. 239—41. *Luden* Gesch. d. Deutschen III. S. 621 skielner mellem *Brittia* og *Britannien*, men uden at indlade sig paa nogen videre Forklaring.

og ethnographiske Forhold gienfindes. At Landet omtales og beskrives som en Öe, kan her allermindst giöre nogen Vanskelighed, da det er noksom bekiendt, at ikke blot de Gamle, men ogsaa Middelalderens, ja selv nyere Skribenter hyppigen forvexle Öer og Halvöer; noget hvorpaa ogsaa hos Procop selv forekommer et andet Exempel, idet han nemlig kalder Thule (den store skandinaviske Halvöe) en Öe(f); dette kunde desuden lettelig blive Tilfældet med et Land, hvorfra Floder havde Udløb som her Eideren og Skodborgaae(g), hvor den Söefarende stötte paa flere Öer af ei ubetydeligt Omfang, inden han naaede Fastlandet, og hvor dette tildeels bestod af forskjellige, ved en smal Landtunge forenede, Dele(h). Beliggenheden, som tillægges Brittia, modsiger heller ikke denne Forklaring, naar man tænker sig de Forandringer, som Kystlandene fra Skagen til Rhinen, siden den Tid have undergaaet, og at Procop, uden alle de geographiske Hielpemidler, som nu staae os til Tieneste, indskrænket til mundtlige Beretninger, kun har formaaet at danne sig et ufuldkomment Begreb om saa fierne Egenes geographiske Forhold. Brittia kunde da vel siges at ligge 200 Stadier eller noget over 5 Mile fra Kysten, formodentlig eet eller andet Punkt af den nuværende oldenborgske eller ostfrisiske Kyst, ligeover for Rhinens Udløb, imellem Britannien (den store brittiske Öe) og den store skandinaviske Halvöe eller Thule. Naar P. endvidere lader Brittia vende mod den yderste Deel af Gallien, nord for Spanien og Britannien, da indsees lettelig, at dette kun er en ubestemt og almindelig Angivelse af Beliggenheden. En

(f) Mine Bidrag til nord. Ravhandels Hist. i *Vid. Sel. hist. og philos. Aft.* V. S. 261.

(g) Med Hensyn til sidstnævnte, maaskee ogsaa til Riber-Aae, kaldte Islænderne Sönderjyland Landet *fyri sunnan á*. Den brittiske Krönikeskriver *Nennius* nævner de udvandrede Anglers Fædreland *insula Ogghul*, hvilket den nye Udg. *W. Gunn* (London 1919) forklarer p. 160 ved "a small island in the Kingdom of Denmark and Duchy Sleswick?"

(h) Derfor kalder *Adam. Brem.* Vendsyssel og Thyce Öer; ligeledes Skaane (*Scania insula* . . . *undique cincta mari, præter unum terræ brachium*). Endnu i det 16de Aarh. kaldte en jydsk Geograph Salling, Thyce og Vendsyssel Öer; *Suhms* nye Saml. til Danske Hist. I. S. 341.

væsentligere Hindring vilde det derimod være for denne Forklaring, dersom der ved den lange **Muur**, som **Procop** lader strække sig giennem en stor **Deel** af **Landet**, fra **Syd** til **Nord**, virkelig skulde forstaaes en i sin **Tid**, af **Mennesker** **Opført**; thi, var endog et **Foretagende** af den **Omfang** og **Udstrækning**, i et **Tidsrum** der laae langt tilbage for **Procops** **Levetid**, tænkeligt eller sandsynligt, vilde det dog være ei mindre usandsynligt, at det, efter at have existeret endnu i det siette **Aarhundrede**, ei skulde have efterladt sig ringeste **Spor**, enten i **Levninger** eller **historiske Vidnesbyrd** (i). Men, da denne **Muur** udtrykkeligen omtales, som **opført** af *de Gamle*, synes deraf tydeligen at fremgaae, at **Sagnet** maa have henført **Öens Oprindelse** til en uvis og fiern **Tidsalder**; og der er altsaa **Anledning** til at antage, at en eller anden **Naturfrembringelse**, ved **Ubekjendtskab** med **Lokaliteterne** og ved **Misforstaaelse** af **Sagnet**, hos den **byzantinske Historieskriver** er bleven forvandlet til et **Menneskeværk**. At en saadan **Forvexling** her virkelig maa have fundet **Sted**, vil, uden **Tvivl**, blive indlysende ved **Betragtning** af **Halvöens naturlige Beskaffenhed**, saadan som denne nu viser sig, og som den kan antages at have existeret i en **Tid** der langt overstiger vor **Histories første Dagskiær**.

Sönden for **Limfiorden** strækker sig, omtrent midt giennem **Landet**, vel ikke en regelret **Aas**, men dog en temmelig sammenhængende, for det meste oventil flad **Landryg**, hvis **höieste Punkter** paa **Halvöen** kun hæve sig 5 til **600 Fod** over **Havets Overflade**, og, som under forskellige **Benævnelser**, tildeels med forskjelligt **Ydre** og **Beskaffenhed**, fortsættes ind i **Tydskland**, giennem den **Lüneburgske Hede**, lige til **Hartzen**. Denne **Höideryg** danner **Skiellet** mellem de i modsat **Retning** strømmende **Vandløb**, og deler **Halvöen**, især den **nordlige Deel**, i den **östlige kortere**

(i) *Salm*, som anseer **Brittia** og **Britannien** for eet og samme **Land**, troer dog tillige, med **Hensyn** til denne **Muur**, at et dunkelt **Rygte** om vor **Halvöe** og om **Dannevirke** kan være kommen til **Procop**; *Krit. Histor.* II. S. 780.

og steilere **Hældning** mod **Kattegattet**, og den vestlige, langstrakte og fladere mod **Vesterhavet**. Hver af disse fremviser igjen et aldeles forskjelligt **Physiognomie**. **Stranden** ved **Vesterhavet** bestaaer for det meste af **Flyvesand**; ved **Ringkiöbing** dannes en stor **Fiord** med det eneste **Indløb** fra **Sönden**; langs en stor **Deel** af **Kysten** strækker sig de for **Söefarende** saa farlige **Revler** eller lave **Grunde**. Den östlige, mere höitliggende **Hældning** frembyder derimod en velgiörende **Afvevling** af **Bakker** og **Dale**, **Skove** og **Indsöer**; mange **Aaer** og flere seilbare **Floder** udgyde sig her i de dybt indgaaende **Bugter** af **Kattegattet**(k). Disse forskjellige **Naturforhold** har **Prof. Forchhammer** skildret paa fölgende **Maade**: “Den vestlige **Deel** af **Jylland**, **Slesvig** og tildeels **Holsten** frembyder en meget mærkværdig **Modsætning** mod den östlige **Deel** af **Halvöen**. I denne finde vi **Overfladen** bakket, fuld af **Afvevling** og med “mange, med **Ferskvand** udfyldte **Fordybninger**; vi finde en frugtbar **Jordbund**, hvis **Mergel** og **Leer** rigeligen lønner den derpaa anvendte **Umage**. Den vestlige **Deel** af **Landet** derimod er en stor, uafbrudt **Slette**, enten ubegrændset imod **Horizonten**, eller i den vestlige **Deel**, især af **Jylland**, indfattet af **Sandklitternes** skarpe **Former**. **Jorden** er her yderst ufrugtbar, og hvor man ikke med **Lethed** kan naae de dybere liggende **Leer-** og **Mergellag**, tillader den ikkun en meget indskrænket **Agerdyrkning**” (l). **Hertugdömmernes** naturlige **Beskaffenhed** er, hvad den östlige og midterste **Deel** angaaer, omtrent det samme som i det **Nordlige** af **Halvöen**; dog er den östlige **Deel** der endnu frugtbarere, den midterste i det **Hele** lavere og mindre ufrugtbar; og endeligen den vestlige **Deel**, for det meeste, et lavt, overordentlig frugtbart **Marskland**,

(k) *Pontoppidans Theatrum Daniæ* S. 313; *Danske Atlas IV*. S. 20, 24, 25; *Glicmanns danske Staters geogr. Beskr.* I. S. 142; *Neues Staatsbürgerliches Magazin*; V. S. 645—47.

(l) *Danmarks geognostiske Forhold* (1835) S. 105; jfr. *A. Baggesens danske Stat*, betragtet geographisk og statistisk S. 11-13. 276 flg.

hvis Eiendommelighed med megen Sandhed karakteriseres i *Saxos* Indledning til hans Krönike, under Navn af det mindre Frisland (*Fresia minor*).

Det følger af sig selv, at enhver af disse modsatte Naturbetingelser maae meddele, saavel Landet, som Folket og Culturen et særegent Præg og dette Præg gienkiende vi allerede i Procop's Beskrivelse. Den östlige Deel med dens rige Vegetation, udstrakte Skove, seilbare Aaer og Fiorde, med dens velhavende Byer og betydelige Anlæg, med dens renere og sundere Luft, svarer endnu til Frugtbarheden, til den overflödige Vandmasse, den större Folkemængde og det tempererede Clima, östen for den formeentlige Muur. Vestkanten af Halvöen derimod, ufrugtbar og skovlös(m), fattig paa Aaer, Kilder og Indsöer(n), med dens kolde, fugtige, taagede Luft, hyppigen hiemsögt af den fra Vesterhavet opstigende, for Vegetationen og Sundheden lige fordærvelige Havguse eller Havraag(o), kan vel i det siette Aarhundrede have været saa lidet befolket, at der kunde være Grund til den Forestilling, at hverken Mennesker eller Dyr der kunde leve(p). Den dræbende Luft kan da forstaaes om den omtalte Havraag, der i visse Perioder maaskee kan have viist sig hyppigere, end i andre; Slangerne og de giftige Dyr höre naturligviis til Sagnets vilkaarlige Overdrivelser(q).

Det vil neppe være vanskeligt at udfinde Anledningen til en saadan Forvexling af en naturlig Landryg og en ved Menneskehaand opført Muur. Usandsynligt er det ei, at selve Landryggen i en fiern Fortid

(m) *Danske Atlas* IV. S. 26; *Gliemann* S. 22. 201—2. Physiske Grunde for at her aldrig kan have været Skov, angives i *Dalgas's Riber-Amt* S. 181.

(n) *Danske Atlas* IV. S. 29; *Gliemann* S. 49. 54. 67. *Dalgas's Riber-Amt* S. 48. 53.

(o) *Danske Atlas* IV, S. 31. VII. S. 85; *Gliemann* I. S. 19. 20. 23; *Aagards Thye* S. 5; *Br. Seidelin* Hiörning-Amt S. 69; *Halds Ringkiöbing-Amt* S. 60. 215; *Dalgas's Riber-Amt* S. 58; *P. Adlers* Hist. statist. Maanedstidende for Ribe Stift 1838—39. S. 52.

(p) Om den jydsk Vestkysts stedmoderlige Behandling baade af Naturen og Kunsten, see nogle gode Bemærkninger i *Adlers* nysnævnte Maanedstidende 1838 Januar.

(q) Allerede den Yttring hos *Eumenius* (Paneg. VI.) af der ingen Slanger vare i Britannien, maatte have kunnet vække Tvivl om Identiteten af dette Land og Britta.

kan have været skovbevoxet(r), og saaledes havt et höiere Udseende end nu; ligesom det ogsaa er bemærket, at der paa visse Steder gaaer fra Nordvest til Sydost en lang Strækning af Stene i Jorden, ei ulig en brolagt Vei(s). Mueligt kan dernæst Sprogsammenligning hielpe os videre frem. I alle nordiske Mundarter forekommer et ældgammelt Ord, *Dige* (isl. *Diki*, angels. *Dik*, eng. *Ditch*, holl. *Dyk*, tydsk *Teich*, fransk *digue*), som betyder, saavel et Gierde af Steen eller Törv, som en Dæmning mod Vand, og tillige den Grøft eller Fordybning der fremkommer ved Gravning. Roden hertil maa, uden Tvivl, søges i det Ang. Sax. *dican* (eng. to *dig*) α : at grave. Nu kan formodes, at Procops Hiemsmænd, sandsynligen de Angler, der, efter hans Fortælling, med frankiske Gesandter ankom til Hoffet i Constantinopel, enten have kaldt den jydsk Landryg slet hen et Dige, som det, baade efter det Anførte og efter Sprogbrug vel kunde kaldes, eller, for at give et anskueligt Begreb om dens Beskaffenhed, have lignet den ved et gammelt Dige eller Muur(t). Procop, som paa Felttogene havde havt Leilighed til at omgaaes med Folk af forskellige germaniske Folkestammer, har neppe været aldeles ukyndig i disses Sprog (u),

(r) *Danske Atlas IV S. 26.*

(s) *Danske Atlas IV. S. 25.*

(t) I Jylland betegner Ordet *Dige* endnu et Gierde, s. *Molbechs Dialectlexicon*. I det Slesvigske findes Levninger af en gammel Muur eller Vold, en formeentlig Grændse eller Forsvarsvold mellem Angler og Friser, som Sagnet kalder *Olgers-Dige* (*Outzens Dänische Sprache in Schleswig S. 18*); ligeledes i Aarhus Stift et Dige *Dandiget* kaldet, som gör Grændsen mellem to Landsbyer; *Pontoppidan danske Atlas IV. S. 408*. Vel kaldes Severs Muur i den Angelsaxiske Krønike (ved A. 89) *veal* (wall) og *E. Moor* (*Suffolk-Words 1823*) bemærker udtrykkeligen at *dike* Engelland ikke, som i Skotland og Holland, betyder "a wall or rampart or any thing raised"; imidlertid findes dog i Wiltshire en saadan opkastet Grøft (*Ditch*) kaldet *Wansdike*, (Ang.-sax. *Wædenes-Dic*), som ansees for et Arbeide fra den saxiske Periode, enten som Grændse mellem Mercia og Wessex, eller som Værn mod Indfald af Britterne; *Camdens Britannia I. col. 100*; ligeledes et *Offa-Dike* i Radnorshire, anlagt for at beskytte Mercia mod Britternes Indfald; sammesteds col. 698.

u) Dette synes at fremgaae af Goth. Kr. II, c. 15, IV, c. 20; jfr. *Mannert III. S. 406, 412.*

men naturligviis heller ikke saa fortroelig dermed, at han jo letteligen, ved at höre det nordiske Ord *Dige*, kunde tænke paa det beslægtede græske *τείχος* og dernæst forvandle en naturlig Landryg der lignede et *gammelt Steendige* til en i *gammel Tid* opført *Muur*. At en saadan Forklaring ei ligger saa meget fiern, foranlediger Procop selv os til at antage, idet han nemlig paa et andet Sted (Goth. Rr. III. c. 27) udleder Byen Scyllæum ved det sicilianske Stræde, ei af Uhyret Scylla, men af en Fiskeart *σκυλακες* som kaldtes *Hunde*, hvorved han tilføier: "Tingene faae fra Begyndelsen af, altid Navn efter Ligheden, men Sagnet (*φήμη*) som bringer dem i Omløb blandt Folk, frembringer urigtige Forestillinger, af Ubekjendtskab med de egentlige Forhold." Heller ikke savnes flere lignende Exempler paa, at Folketroen og Sagnet haver tillagt visse Naturfrembringelser eller Naturphænomener en kunstig Oprindelse og Sammenhæng (v).

Det kan neppe omtvivles, at saavel hiin Landryg som den forskellige Naturbeskaffenhed af Halvöens östlige og vestlige Deel, alt længe för det siette Aarhundrede maae have tildraget sig de Gamles Opmærksomhed, forsaavidt Halvöen overhoved var dem bekiendt. Paa et andet Sted har nærværende Forf. stræbt at godtgjøre, at det *Sevo mons immensus*, der, efter *Plinius's* temmelig utydelige Forestilling, dannede *sinus codanus* ikke kan have været andet end den omtalte Höidestrækning, der fra Limfjorden af naaer ind i Tydskland (x). *Pytheas's* Skildring af et nordisk Land med Kornavl, Drik af Honning m. m. og *Melas Codanonia* (Seandinavia) som overgik alle de övrige Öer i den codanske Bugt, baade i Frugtbarhed og Störrelse, passer sig allerbedst paa vor Halvöe,

(v) Saaledes kalde Islænderne de milelange Rækker af Basalter, der ligne tilhugne og sammenföiede Muurvægge, *Trollahland*, σ : Opstablinger af Trolde eller Jetter. Hermed kan sammenlignes den under Navn af *the giants Causeway* bekiendte Basaltformation i Irland. Paa et andet Sted i Island kaldes en lignende Klipperad *Trollkonu-gardur*; *Olafsens* og *Povelsens* Reise I. S. 397; Bierge, der ere udslukte Vulkaner, kaldes *Trolldyngjur*, sammest. II. S. 752.

(x) *Vid. Sel. hist. phil. Afh. V. S. 270.*

især naar man vil antage, hvad ikke er usandynligt, at saavel massiliske, som især romerske Skibe, enten ved at følge den jydsk Ryst norden om Skagen kunde have naaet ind i Kattegattet, eller ved Storm være drevne derind, og saaledes have lært at kiende Jyllands Östkyst(y). Den germaniske Öe *Scandza* (*Scandia*) eller, som en anden Kilde har det, en Öe i Havet, *Scani* kaldet, hvor et ældgammelt Sagn lader det saxiske Kongehuses Stamfader *Sceaf* som et lidet Barn lande i en Baad uden Mandskab, med et Kornneeg under Hovedet, omgivet af Vaaben, have de fleste Nyere villet forklare om Skaane; men da der tilføies, at han som Ældre, kom til at regiere i Slesvig eller Angeln(z), hvorfra Udvandringen siden skeedte til Britannien, tør vel antages, at dette mærkelige Sagn maa vise hen til en fremmed Stammes Indvandring paa Halvöen, til Söes, fra Östen af(æ), og maaskee tillige paa en mythisk Maade antyde den östlige Deels fortrinlige Frugtbarhed og Agerdyrkingens

(y) *Vid. Sel. hist. philos. Afh. I. c. S. 261.*

(z) De hidhörende Steder af gamle engelske Kilder ere samlede i *J. Kemble's* Udg. af Digtet om Beowulf, II. Fort. p. III—IV. Spor til lignende Sagn synes ogsaa at forekomme hos Franker, Alemanner og Longobarder; hvorom s. *H. Leo* Beowulf, das älteste deutsche Heldengedicht S. 34 og *Grimms* deutsche Mythologie, Anh. S. XVIII. Forf. Forklaring af *Melas* Codanonia (eller efter en anden Læsemaade, Scandinavia) og den longobardiske *Pauls* Scandinavia om den jydsk Halvöe (*Vid. Sel. hist. Afh. I. c. S. 265, 269*) vilde finde Bestyrkelse, dersom Beowulfdigtets *Scede-land*, *Sceden-igge* 3: et Land mellem to Have (bi sæm tveonum; *Kemble's* Udg. I. p. 2. 120), ifølge *Leos* sindrige Formodning anf. St. S. 49 kunde forstaaes om den jydsk Halvöe. Med *Scedenigge* kan igjen jævnføres *Scatenaug* ved Elben hos en longobardisk Anonym, og det saxiske *Scatenaug* hos den frankiske *Fredegar*. At det Scandinavia, hvorfra Vinulerne (siden Longobarderne) efter *Pauls* Beretning skulle være udvandrede, nærmest passer sig paa den jydsk Halvöe, synes ogsaa at antydes derved, at *Sceaf* i *the Travellers Song* siges at have regieret over Longobarderne (*Kemble's* Udg. I. p. 229). Skulde ikke hiin Betydning af *Scedeland* og *Scedenigge* (Skaney?), som et Land mellem to Have, kunne føre til en nye Etymologie af Landsnavnet *Skaane*? Noget lignende synes, i det ringeste, at fremgaae af den bremenske *Adams* Beskrivelse: "*Sconia insula . . . undique cincta mari, præter unum terræ brachium, quod ab oriente continens Svediam determinat a Dania.*"

(æ) Da Angelsaxerne lade Skiold (Scyld) være en Søn af *Sceaf*, kan dette Sagn tillige antyde at det danske Rige først er opstaaet i Jylland; *Petersens* Danm. Sagnhistorie I. S. 131; jfr. *Grimms* deutsche Mythologie S. 218.

Vid. Sel. hist. og philos. Afh. VII Decl.

tidlige Oprindelse her. Derimod synes yngre Skribenter af Middelalderen, ikke at have kiendt eller bemærket denne Halvöens eiendommelige Natur. Hverken hos den longobardiske *Paul* eller hos den engelske *Wulfstan* forekommer Noget, som viser hen dertil; Kun *Adam* af Bremen anfører udtrykkeligen, at de største Stæder i Jylland laae ved Indløb fra Havet (*sicubi brachia maris occurrunt, ibi civitates habet maximas*); og naar vor *Saxo*, i Fortalen til sin Krönike, skiølner mellem *Juliae prominentia* og det vestlige Slesvigs flade Marskland, er det höist rimeligt, at han ved Hiin netop haver tænkt paa Höidestrækningen giennem Midten af Halvöen.

II.

Men, bliver nu Spørgsmaalet, hvad kan have foranlediget Procop, for hvem den store brittiske Öe ei var ubekiendt, som vidste, at germaniske Folk her havde nedsat sig, som ved Indfödtes Beretninger ogsaa havde lært at kiende den jyske Halvöe, til at benævne Denne *Brittia*, og et af de der boende Folk *Britter*? Mueligen kan han imellem den brittiske Öe og det her indvandrede Folks Stammeland have tænkt sig samme Navne-Ovreenstemmelse, som imellem det store og det lille *Britannien* (*Bretagne*) (ö); men sandsynligere er det dog, at hiin Benævnelse enten hidrører fra en Misforstaaelse hos Procop selv (a), eller fra en urigtig

- (ö) *Britannia parva* kaldes det hos Geographen af Ravenna. Følgende Forestilling om Forholdet mellem disse to Lande, hos en Skribent fra det 14de Aarhundrede, kan, paa en Maade, tiene til at forklare Misforstaaelsen hos Procop. "*Britannia insula . . . ab Anglis occupata . . . Anglia dicta est & deinde alia insula occidentis ad quam Britones confugerant, Britannia appellata est usque in hodiernum diem. Et hic duæ sunt Britanniae, una quæ major dicitur & est Anglia, alia minor.*" (*Gobelinii Personæ Cosmodromii Ætas I. Meibomii Ser. rer. German. I. p. 71*). Disse, i Frankrig nedsatte Britter kaldtes paa Latin *Britones* (jfr. *Jornandes* c. 45), og paa Græsk *Bretannoï*.
- (a) Som ogsaa paa et andet Sted forvexler Tauriskerne (et Folk i nuværende Steyermark) med de illyriske Taulantier; *Schlossers Welthist. Übersicht III. 4. S. 60*.

Læsemaade. Hvorledes en saadan fra Begyndelsen af kan være bleven til, og siden efterhaanden optagen i alle Haandskrifter, vil formodentligen paa følgende Maade kunne forklares. Halvöens Benævnelse i det gamle nordiske Sprog var *Gotland* eller *Jotland* (A. S. *Gotland*, *Geatland*), i Middelalderens Latin *Gothia* eller *Jutia* (Giota). Ligesom *G*, *J* og *V* i de gothiske Dialecter letteligen gik over i hinanden, saaledes blev ogsaa, under Afskrivningen, *Ju* hyppigen forvexlet med *Vi*; *Jutland* blev saaledes til *Vitland*, *Jutia* til *Vitia*, *Jutæ* til *Vitæ*. Allerede hos de gamle romerske Skribenter torde en lignende Forvexling forekomme (b); men hverken hos disse eller hos de fremmede Krönikeskrivere af Middelalderen findes Spor til, at hine forskellige Benævnelser have betegnet forskellige Folk (c); hvorimod der i danske Kilder fra den senere Middelalder dannede sig en Forestilling om et *Vitland*, *Viteslet*, som en collectiv Benævnelse for Sieland og Smaaöerne, hvis Beboere da kaldtes *Viter* (d); en Forestilling, som endog synes at være antaget selv af flere blandt vore nyere kritiske Historieforskere (e). Men ligesom nu *Jutia* i Middel-

- (b) For *Nuithones* (et af de 7 Herthadyrkende Folk; *Taciti* Germ. c. 40) haver en anden Læsemaade *Vuithones* (uden Tvivl *Juttones* = *Guttones*). Nogle have anseet det forreste N som prosthetisk; ligesom *Nerthus* (hos *Tacitus*) for *Erthus*, *Herthus*, *Neustria* for *Eustria*. De tyske *Juthunger* kaldes i Haandskrifter af *Eumenius* og *Amm. Marcellinus* ogsaa *Vithunger*, og betyde neppe andet end et Folk af gothisk Stamme; *Suhm* udv. Folk II. S. 116—117; *Thunmanns* nordische Völcker S. 38, hvor tilige bemærkes at *Vistula* er bleven udtalt og skrevet *Justula*. Jvfr. de forud omtvistede Læsemaader *Vineta* og *Junneta*.
- (c) De bedste Codices af Beda læse *Jutæ*, ei *Vitæ*; jfr. *Sheringham* de origine Anglorum, p. 38. Haandskrifterne af *Adam* af Bremen kalde de Danske i Jylland baade *Juthas* og *Widdas*. Jyllands Eponymus heed, efter en frisisk Kilde, baade *Vitho* og *Jutho*; *Suhms* Krit. Hist. I. S. 176, 179; *Danm. Hist.* IV. S. 505. At *Gother* og *Viter* vare eet og samme Folk, bemærkes derfor rigtig af *Thunmann* anf. St. Dog anseer Prof. *Keyser* (Afhd. om Nordmændenes Herkomst og Folke-Slægtskab, i *Norske Samlinger* VI. S. 315) *Vitæ* for en virkelig gammel (selvstændig) Benævnelse af Jyderne; og, hvad der er endnu mærkeligere, selv *Rask* skielnede mellem *Viter* eller *Juter* og *Guttoner*; *Nord. Sprogs Oprindelse* S. 157.
- (d) Det første Spor til denne Forestilling forekommer i den saakaldte Kong Eriks Krönike, og er siden videre udsmykket baade i danske og svenske Kilder; *Grams* Udg. af *Meursius* col. 1—4; *Suhms* Krit. Hist. I. S. 175. 257.
- (e) *Petersens* *Danm. Hist.* i *Hedenold*. I. S. 47. 48. 463; III. S. 198; jvfr. det nysanföerte af *Rask* og *Keyser*.

alderens latinske Haandskrifter blev til *Vitia*, saaledes gik hos Grækerne Labialbogstavet *V* over til *B* eller forvexledes dermed. Vandalerne kaldtes derfor baade Ουανδαλοι og Βανδιλοι; Hibernia kaldtes hos Ptolemæus Ιουερνια (Melas Juverna) og Engelland ikke Albion men Αλουιον. Det samme finder Sted i Middelalderens latinske Kilder; Burgunderne kaldes her Wurugundi; Bulgarerne Vulgarer. Men især torde dog Læsemaaden *Jugantes* (*Evgantes*) i Stedet for *Brigantes* (et Folk i Britannien) i en Codex af *Taciti Annaler* (f), tiene til at forklare Oprindelsen af Procop's *Brittia*; thi ligesom *Bri* i hiin Codex er bleven til *Ju* saaledes kunde, hos Procop, *Ju* ogsaa blive til *Bri*. Heller ikke mangle der Exempler paa, at vor Forfatter paa flere Steder urigtigen har opfattet Folks og Personers Navne; *Arborichoi* forekommer hos ham i Stedet for *Armochoi* (Goth. Kr. I. c. 12) og *Indulph* (Navnet paa en gothisk Høvding IV. c. 15) skal upaatvivleligen læses *Ingulph*, (det islandske *Ingolfr*) (g). Det er desuden noksom bekendt, at ingen Ord ere mere udsatte for Misforstaaelse og Forvanskning, end netop Sted- og Folkenavne (h).

Antages det nu som afgjort, at ved *Brittia* maa forstaaes den jydsk Halvøe, og at Navnet *Jutia* eller *Jylland* allerede dengang har betegnet hele Halvøen, gienkiendes ogsaa letteligen de Folk, som P. sætter her, og som, dels med en høj Grad af Sandsynlighed, dels med historisk Vished, kunne forfølges i disse Egne, giennem et Tidsrum af omtrent 1000 Aar. Allerstørst møde vi den af *Pytheas* beskrevne, for Oversvømmelse af Havet jævnlig udsatte Kyst (*Æstuarium*) Mentono-

(f) *Lappenberg* Gesch. Englands I S, 27. *Euthiones* hos *Venantius Fortunatus* er maaskee en anden Læsemaade for *Jutiones*, (*Guttones*).

(g) Exempler paa flere hos Procop forvanskede *Nomina propria*, skulle (ifølge *Papencordt* Gesch. d. vandal. Hersch. in Afrika, S. 142-) være anførte i *Mahon* life of *Belisarius*, som Forf. ei nærmere kiender.

(h) I sidste Afsnit af nærværende Undersøgelse vil Forf. stræbe at godtgjøre, at Benævnelsen *Bretter*, (med forskellige Læsemaader) hvorunder Herulerne forekomme hos *Paul Warnefrids* Søn, har betegnet Procop's *Britter* 3: Jyder.

mon, som paa et andet Sted er beviist at være vor Halvøe (i); *Guttonerne* som indsamlede Rav og *Teutonerne*, til hvem det solgtes. Henved 400 Aar senere karakteriserer Mela vor Halvøe med dens naturlige Beskaffenhed, som et *longum supercilium*, kalder den *Codanonia* eller *Scandinavia*, og nævner som dens Beboere *Cimbrer* (Pytheas's Guttoner) og *Teutoner* (k). Hos *Plinius* synes *Scandinavia* ogsaa at betegne vor Halvøe, blandt hvis Folkeslag her nævnes *Hillevioner* (Folk som boe ved en Flod; enten Elben eller Eideren?) og *Cimbrer*; ifølge Sammenhængen, de Sidste nordligst og de Første sydligst (l). *Tacitus* beskriver Halvøen som en langstrakt Udbøining af Germanien mod Nord, (in septentrionem *ingenti flexu* redit . . . *Germaniæ sinus*) beboet af *Cimbrer* (Germ. c. 37). I det andet Aarhundrede beskriver *Ptolemæus* vor Halvøe, under Navn af den cimbriske, og sætter her to Hovedfolk, sydligst *Saxer*, nordligst *Cimbrer*, foruden adskillige andre Folk, som ei nævnes hos nogen anden gammel Forfatter, og formodentligen kun betegne enkelte Districter (m). At den longobardiske Paul Warnefrids Søn fra Slutningen af det 8de Aarhundrede, ved Ænen *Scandinavia* har forstaaet den jyske Halvøe, fremgaaer tydeligt af dens Beskrivelse (n); blandt de her boende Folk nævner han vel udtrykkeligen kun eet, nemlig de derfra udvandrede *Viniler*, men dog paa en saadan Maade, at han synes, foruden dette Folk, at have tænkt sig der endnu to andre (o). Den engelske *Beda*, der skrev i første Halvdeel af samme Aarhundrede, var hidtil anset for den ældste For-

(i) *Vid. Sel. Skr.* anf. St. S. 248.

(k) Samme S. 261.

(l) Samme S. 265—67.

(m) Samme S. 275.

(n) Samme S. 269.

(o) I. c. 2. "Intra hanc (insulam) constituti *populi*; dum in tantam multitudinem pullulassent, ut jam simul habitare non valerent, in tres omnem catervam *partes* dividentes, quæ ex illis pars patriam relinquere deberet, sorte perquirunt c.7. Erant *Wini* . . . unius non nimie amplitudinis insulae *tertia solummodo particula*".

fatter, der har havt en rigtig Forestilling om de her eksisterende Folks Stilling til hinanden indbyrdes, idet han nævner *Anglernes Land*, som beliggende mellem *Jydernes* og *Saxernes*(p); en Forestilling, som gientages hos engelske Skribenter fra den nærmeste paafølgende Tid(q).

Sammenlignes nu de anførte Kilder, da finder man, at de ældste af disse ere enige om at sætte to Hovedfolk af germanisk Stamme paa Halvöen; det ene nordligere, som hos Pytheas heder *Guttoner*, hos Mela, Plinius, Tacitus og Ptolemæus *Cimbrer*; det andet sydligere, Pytheas's og Melas *Teutoner*, Plinius's *Hillevioner*, Ptolemæus's *Saxer*. I Pytheas's *Guttoner* findes de ældste Spor til *Gothers* eller *Jyders* Navn; *Cimbrer* i disse Egne hidrøre, uden Tvivl, fra Forestillingen om Oversvømmelse som Anledningen til dette Folks ældste Vandringer, men tiener tillige til at bestyrke, hvad neppe heller fuldkomment lader sig afbevise, at *Cimbrer*, til en Tid, have boet paa Halvöen. Intet er til Hinder for at tænke sig ved Pytheas's og Melas *Teutoner*, (et collectivt Udtryk for flere tyske Stammer) de samme Beboere af Nordalbingien og den nordvestlige Deel af Tydskland, som hos Ptolemæus kaldes *Saxer*. *Hillevioner* betegne, uden al Tvivl, et Appellativum (Elfarbuar?), men som af Plinius's Hiemsmænd maa være anseet for et særegent Folkenavn. Saaledes gienkiende vi da, allerede i den fjerne Oldtid, de to Hovedfolk paa Halvöen, *Jyder* og *Saxer*(r). Blandt Middelalderens Krönikeskriverere kiendte den longobardiske Paul Halvöens naturlige Beskaffenhed

(p) Hist. eccl. Angliæ I. c. 13.

(q) Ethelwerd (fra Slutningen af 10de Aarh.): "*Anglia vetus* sita est inter *Saxones & Giotos (Gothos)*"; Udvandringen til Engelland skeete "ex tribus provinciis Germaniæ *Saxonia, Anglia atque Giota*"; jfr. *Beowulf* ed. Remble II. p. IV. *Wulfstans* Reiseberetning sætter Hedebye mellem Vender, *Saxer* og *Angler*.

(r) Halvöens ældste ethnographiske Forhold m. m. ere nöiere udviklede i *Vid. Selsk. histor. Afh. V. S. 277—81*,

nöiere(s) end han kiendte dens Beboere; imidlertid forekomme hos ham Vinuler, uden Tvivl vore nordiske Kilderss jyske Folkestamme med Navnet *Vendler* (A. S. Wenlum, Wendlaleod; Isl. á Vendli; Adam Brem. Vendila, jfr. *Wendlæfolkæreth* i Riberstift i *Wald. Jordeb.*); ligesom det og. efter det ovenfor bemærkede, ei er usandsynligt, at Paul kan have havt en dunkel Forestilling om tre forskellige Folk paa Halvöen. Men vigtigere er det dog for os, at det lange Mellemrum af næsten 600 Aar imellem Ptolemæus og Beda, i hvilket den jyske Halvöe hidtil har været historisk ubekendt, nu kan udfyldes ved Hielp af en Historieskriver, der allerede 200 Aar för Beda har kiendt Halvöens Beboere ligesaa nöie som Denne, og med Sandhed og Udförlighed beskrevet dens naturlige Tilstand, Folkenes Cultur og deres Fohrold til andre, endog fierne, Nationer.

Af de tre Folk, Beda nævner som Halvöens Beboere, forekomme *Angler* (Angiler) og *Jyder* (Britter) hos Procop; Saxerne kiender Denne ikke, men derimod *Friser*. Begge[nævne de Jyderne sidst, og ligesom Sammenhængen synes at vise, at, i det ringeste Beda, haver tænkt sig den i Halvöens nordlige Deel. At, for övrigt Navnet *Jyder* kan betragtes som Udtryk for Halvöens Urfolk, er ovenfor godtgiort; hvorfor igien *Gotland, Jotland, Jutia*, fra vor Jordbeskrivelses ældste Tid af, har betegnet hele Halöen. Ogsaa kan bemærkes, at Procop, paa et andet Sted i sit Værk, synes at omtale Jyderne paa Halvöen, uden selv at vide at disse vare identiske med det Folk, han her kaldte Britter(t). Men, at ikke mindre Anglernes Navn her maa have været et ældgammelt Stammenavn kan imidlertid slutes deraf, at dette Folk allerförst nævnes af

(s) Paul havde, uden Tvivl, ogsaa sine Beretninger fra Indföde (qui eam lustraverunt; I. c. 2.)

(t) Goth. Krigs 2den Bog, 6te Kapitel beretter, at da Gotheerne forlangde en Deel af Nedre-Italien af Justinian, svarede Belisar, at man allerede havde overladt *Gotherne* Britannien; mon herved ikke maa forstaaes de fra vor Halvöe Udvandrede, hvis Occupation af Britannien det græske Hof vilde have anseet som en frivillig Overdragelse?

Tacitus blandt de 7 Herthadyrkende Folk, der sandsynligen alle have boet i den sydlige Deel af Halvöen og i Nærheden af Elbens Udlöb(u). Hvorvidt, for övrigt, disse Halvöens Angler kunne henføres til samme Folk, som de Angler, Ptolemæus sætter sönden for Elben, eller om ei Begge have været forskellige germaniske Stammer, der ved lignende Anledninger have faaet et fælleds Navn, er et Spörgsmaal som her maa henstaae uafgiort. Naar Procop paa et foregaaende Sted af sit Værk (II. c. 15) omtaler Varner og Danske som grændsende til hinanden, kan dette maaskee berettigede til den Slutning, at Navnet Danske, som et almindeligt Navn, allerede paa den Tid maa have betegnet alle de Folkeslag, der beboede Halvöen(v); mærkeligt bliver dette Sted altid, som det förste hos nogen græsk Forfatter, hvor Navnet *Danske* med Vished forekommer.

- (u) Ved Angeln har man i den ældste Tid tænkt sig en större Udstrækning af Land; s. Priisskr. om *det danske Sprog i Slesvig* S. 17. At Angler ikke forekomme i Beowulfsdigtet, er mærkeligt; maaskee ere de her indbefattede under nogle Stammer af Danske f. Ex. Vest- eller Syd-Danske; hvilket igjen kan bestyrkes derved, at i Begyndelsen af det 8de og 9de Aarhundrede Friser og Danske (Angler?) siges at have boet nær ved hinanden, (*Suhm* Udvandrede Folk II. S. 55, 60; jfr. *Egils Skaldagr.* Saga p. 260); ligesom det ogsaa er tydeligt, at baade Gregorius af Tours og Procop (i Fortællingen om Herulernes Indvandring i Norden), ved Danske nærmest have tænkt sig Halvöens Beboere. Adam af Bremens Tillæg til Efterretningerne om Saxernes ældste Sæde ved Rhinen, *et vocati sunt Angli*, vilde, med Hensyn til dette Folks Oprindelse, Sammenhæng med Saxerne m. m., være af Vigtighed, dersom de sidste Ord ikke savnedes i den ypperlige Wienske Codex, og fölgelig kunne være en senere Interpolation.
- (v) Noget saadant synes ogsaa at fremgaae af Beretningen hos Gregorius af Tours om de *Danskes* Tog op ad Maasfloden i Attuariernes Land (509—12) under Kong Chochilaks (Hugleiks?) Anförsel, (den förste Gang at de Danske nævnes ved en saadan Anledning), thi det er vel rimeligst, at disse Pirater have været fra Halvöen. *Keysers* Mening (S. 373), at de Danske dengang have haft baade Halvöen og de danske Öer inde, grunder sig deels paa hans, som Fleres Misforstaaelse af Procop's Brittia, deels paa hans Hypothes om den saakaldte norræne Folkestammes Nedsættelse paa Halvöen. Paa en meget lös Grund antager *Suhm* denne Konge at have været en Guitlach i Fyen (Danm. Hist. I. S. 329; jfr. Krit. Hist. II. S. 374); skiöndt han tillige, paa et andet Sted, henfører ham til Jylland (Krit. Hist. II. S. 383). Mærkelig er vistnok Overensstemmelsen mellem dette Tog og Higelaks Strid med Hetvarerne i Beowulfsdigtet; *Petersens* Danm. Hist. i Hedenold II. S. 260; *Leo* Beowulf S. 5, 7, 9.

Denne Procops Folkeopregnelser kan ogsaa tiene til at opløse det hidtil dunkle Problem om Ælden af Frisernes Tilværelse paa Halvöen. Da ethvert udtrykkeligt Vidnesbyrd savnes om Tidspunktet for dette Folks Indvandring, som først i det 12te Aarhundrede her bliver historisk bekiendt(x); endelig, da de ikke talrige Friser, som deeltog i Udvandringen til Britannien, kunde formodes at have hørt til Hovedstammen, som boede sydligere, mellem Udløbet af Elben og Rhinen(y), har det hidtil været næsten almindelig antaget, at dette Folk var yngre paa Halvöen end hiin Udvandring, ja endog maaskee først i Slutningen af det ottende Aarhundrede her havde søgt Tillflugt mod Frankernes Overmagt(z). Dog have i den nyere Tid enkelte Grandskere troet at finde overveiende Grunde for den Mening, at Friserne, lige saavel som Angler og Jyder, høre til Halvöens Urfolk(æ), hvilken Mening da ikke lidet understøttes af vor Forfatter, som lærer os at Friserne, i det ringeste i første Halvdeel af det sjette Aarhundrede, her maae have udgjort et talrigt og selvstændigt Folk.

Der findes i Procops hele Beretning intet som viser at han har havt, ligesom det heller ikke kunde interessere ham at have, nogen tyde-

-
- (x) *Saxo Gramm.* P. E. Müllers Udgave p. 10. 688. *Matheus Parisiensis* kalder, ved A. 1238, vor Halvöe *Gothia* eller *Frisia*.
- (y) *Wiardas* ostfris. Gesch. I. S. 42; *Wersebe* Völcker- und Völckerbündnisse des alten Deutschlands S. 130; *Lappenberg* Gesch. Englands I. S. 100; *Mare fresicum* hos Nennius, som L. forklarer paa en anden Maade, kan sammenlignes med Adam af Brem. *Oceanus fresonicus*.
- (z) *Suhm*, udvandrede Folk II. S. 62. Priisskr. om *det danske Sprog i Slesvig* S. 36, (hvor hidhörende Steder hos nyere Forff. ere samlede); *C. Paulsen* i *Nordisk Tidsskr. for Oldkyndighed* I. S. 267. Adskillige Nyere, bl. a. *Halem* Gesch. Oldenburgs I. S. 71., have antaget, at det var Udvandringen til Engelland, der gav Friserne Anledning til at trække sig op, langs med Kysten.
- (æ) *Michelsens* Nordfrisland im Mittelalter S. 31. 40; *Falcks* Handbuch des schlesw. holst. Privatrecht I. S. 215, II. S. 12; *Eichhorns* Deutsche Staats- und Rechtsgeschichte I. S. 12. *Schrader* (Lehrbuch d. schlesw. holst. Landrecht I. S. 15) antager, at Friserne i det 5te Aarhundrede, efter Anglernes Udvandring, have nedsat sig paa de vestlige Kyster af det Slesvigsk.

lig Forestilling om de her nævnte Folks geographiske Stilling. Vi ere altsaa, efter andre Kiendsgierninger, beföiede til den Slutning, at Jyderne dengang have boet nordligst; sönden for disse de söefarende Angler, som formodentligen endog have indtaget hele Halvöens Brede, mellem Vesterhavet og Östersöen, og sönden for Anglerne igien, især ved den vestlige Side, Friserne(ö). Derimod synes han rigtigheden at have forestilt sig dem alle, som hörende til een Hovedstamme; i det ringeste nævner han Angler og Britter (Jyder) som eet og samme Folk (a), og antyder i Begyndelsen af sin Episode, at Beboerne af Brittia, ligesom Varner og Franker, regnedes blandt de germaniske Folkeslag; men Intet hos Procop betegner nærmere den Grændse som Landdryggen, den saakaldte Muur, kan tænkes at have dannet mellem de forskellige Folkestammer, eller Sprogforholdet paa Halvöen. Imidlertid er der Grund til den Formodning, at saavel Landdryggen, som Limfjorden og Gudenaas maa have dannet naturlige Grændser mellem Stammerne og Mundarterne, hvilke Sidstes dialectiske Forskiellighed upaatvivleligen stiger op til en fiern Fortid (b).

- (ö) Grændserne mellem de Egne disse forskellige beslægtede Stammer indtog, have, uden Tvivl, været foranderlige og lade sig derfor ei bestemt angive; jfr. *Priiskr. om det danske Sprog i Slesvig* S. 10. 35. Nogle Formodninger herom, grundede paa de naturlige Grændser, ere fremsatte af *Anchersen, Vallis Herthæ* p. 73. 74. En nyere Reisende har endnu villet finde Overensstemmelse mellem Indbyggerne af Angeln og Engellænderne i Physiognomie, Dragt, Sæder, Jorddyrkning m. m; *Clarke Travels* P. III. (Scandinavia) p. 51.
- (a) Den *angliske* Konges Söster kaldes her en *brittisk* Jomfru. Ogsaa hedder det i en gammel engelsk Lov om Jyderne — exierunt quondam de *sanguine Anglorum*; *Lombardi Archæonomia* p. 148.
- (b) Om det Charakteristiske ved de forskellige Mundarter i disse Egne s. *Nord. Tidsskr. for Oldkyndighed* I. S. 264, 281. Udsagn af gamle Kildeskrifter, f. E. den hell. Sviberts Levnet, at Anglerne stammede fra Friser og Saxer, og at alle disse havde *eet Sprog*, kan neppe forstaaes bogstaveligen; mere nærmer, uden Tvivl, en engelsk Krönikeskriver fra det 14de Aarh. sig Sandheden, naar han omtaler „Angli... ab initio *tripartitam sortiti linguam*?” *Script. XV. ed. Gale* I, p. 210. At en saadan Forskiel viste sig kiendelig, selv i Engelland, s. *Lappenbergs England*. I. S. 91; *Bosworth Anglosaxon Dictionary*, Pref. p. XXI—II. *Rask* har, i sin *frisiske Sprog-lære* S. 9, 13, erkiendt det Frisiske for et eget selvstændigt tydsk Oldsprog, lige forskielligt fra Angelsaxisk og Plattydsk og nærmere Islandsk; hvorved man dog,

Men, ikke blot de Folkeslag, for hvilke Halvöen i femte Aarhundrede var Sæde, lærer Procop os at kiende; ogsaa om disse Folkeslags Forfatning, Cultur, indbyrdes Forhold og Berörelse med nærboende Folk, meddeler han mærkelige Efterretninger, som atter kunne lede til interessante Slutninger og Formodninger. Naar han saaledes omtaler Halvöens betydelige Folkemængde, ja endog vil vide, at Anglernes Tog mod Varnerne foretoges med 400 Skibe og omtrent 100,000 Mand, da maa dette vistnok henhöre blandt hans ei usædvanlige Overdrivelser (c); men saameget tör vi altid slutte, ei blot af denne Yttring, men af den hele Fortælling, at den gamle Forestilling hos Beda og Paul, om at Halvöen, efter Udvandringen til Engelland skulde have lagt öde (d), maa ansees for ugrundet, eller, i det ringeste, meget overdreven. Da de tre nævnte Folk beskrives som selvstændige, hvert under sin Konge, kunne vi med Vished forudsætte, at indbyrdes Fiendtligheder jævnlig maa have fundet Sted imellem dem; hvilket igien kan bidrage til at forklare de paa Halvöen forekommende Sagn om Oldtids-Krige mellem Jyder og Engel-

uden Tvivl, maa give Fort. til *Bosworth's* anglos. Diet p. XLV Ret, at Forskiellen, paa den Tid Udvandringen foregik, kun maa have været ubetydelig. Om Sproggrænsen paa Halvöen i Almindelighed, navnlig mellem den vester- og österjydske Mundart, forekomme interessante Bemærkninger i et lidet Skrift, der fortjener enhver dansk Sprogforskers Opmærksomhed; Nogle grammatikalske Bemærkninger om den vesterjydske Dialect, oplyste ved ethnographiske og geographiske Billeder; udgivne ved *J. V. Bloch*, Horsens 1837. 8. Om det Særegne ved Molboernes Dialect, s. *Danske Atlas* IV. S. 263.

- (c) Hvor paa Exempler anföres i *Schlossers* welthistorische Übersicht III. 4 Abtheilung, S. 112, 115.
- (d) Imidlertid synes det dog historisk vist, at Saadant har været Tilfældet i andre Perioder af Folkevandringen; saaledes skal en Egn norden for Donau have lagt öde efter Rugierne (*Procops* Goth. Krig II. c. 14), og i Pannonien efter Vandalerne (*Sammes* Vandal. I. c. 22); da Saxerne, som i det 6te Aarh. gik med Longobarberne til Italien, senere vendte tilbage til deres Hiem (*P. Warnefrid* III. c. 6), kan dette vel heller ikke, i den mellemliggende Tid, være taget i Besiddelse af Andre. Mon ikke saadanne gamle Erindringer kunne ligge til Grund for Bedas Forestilling?

lændere(e), mellem Angler og Friser(f); maaskee endog de i Saxos Sagnhistorie omtalte Krige mellem Danske og Tydske(g).

Som en Virkning af den jyske Halvøes Overbefolkning anfører Procop, at aarligen hele Familier udvandrede til Frankerne. Allerede hos Skribenter fra Oldtiden udledes overordentlige Folkevandringer fra denne Kilde(h); end mere stræbe Middelalderens Kröniker, paa lignende Maade at forklare, saavel de nordiske Folks Vandringer til Lands, som de Söetog, hvormed de hiemsögte fremmede Ryster(i), ligesom der ogsaa findes Spor af lignende Forestillinger i de nordiske Sagn(k). Heller ikke er en saadan Forklaring af hine mærkelige Phænomener i og for sig selv usandsynlig, med Hensyn til de Forhold vi ere berettigede til at forudsætte hos Folk og Lande i en ældre Tid. Folkemængden var næsten overalt relativ for stor, formedelst Landenes Clima, deres vidtløftige Skove og Moradser, deres uopdyrkede Jordbund, der ingen andre Næringsveie gjorde tænkelige end Jagt og Fiskeri, i det höieste nogen Qvægavl(l). Skal Procop's Udsagn, at slige Udvandringer aarligen fandt Sted, forstaaes bogstaveligen, synes her snarere at være meent en regelmæssig Udtømmelse af Befolkningens Overflod, saadan som man

(c) *Danske Atlas* V. S. 819, 828, 842.

(f) Jfr. den ovenfor, Anm. (t) omtalte formeentlige Vold mellem Angler og Friser, *Olgerdige* kaldet, samt *Danske Atlas* VII. S. 302, 305; *Annaler for nord. Oldkyndighed* 1838—39, S. 377. flg. Om de i Beowulfsdigtet omtalte Krige mellem Jyderne og Friserne skulle henføres til saadanne Krige paa selve Halvöen, torde derimod være uvist; i det mindste synes Togene mod Friserne at være skeete til Söes, og maaskee til sydligere Egne; jfr. *Leo*, *Beowulf*, das älteste deutsche Heldengedicht (Halle 1839), S. 57.

(g) *Suhms Nord. Folks Oprindelse* S. 273.

(h) *Justini Hist. Lib. XXIV. c. 4. J. Cæsar b. Gall. V. c. 12.*

(i) *P. Warnefrid I. c. 2. Galfrid. Monmouth. VI. c. 20.* Flere Steder af Kildeskrifter ere samlede i *Suhms Krit. Hist. I. S. 321. flg. II. S. 705.*

(k) *Heimskringla I. p. 57; Saxo ed. P. E. Müller p. 418.*

(l) *Adelung Gesch. d. Deutschen S. 119, 161. T. Roth's Christend. Virkning IV. S. 452; Geijer Svea Rikes Hæfder I. S. 575; Strynholms svenska Folkets Historie II, S. 25.*

kunde tænke sig den, naar Huusfædrene, ifølge gamle Beretninger, drev deres voxne Sønner, paa Een nær, ud, for at söge Ophold i fremmede Lande, end de periodiske, ved Omstændigheder fremtvungne og ved Lodkastning bestemte Opbrud af større Folkesværme, der undertiden skulle være iværksatte(m). Uagtet det af Procops Fortælling ikke tydeligt fremgaaer, om hine Udvandringer skeete til Lands, eller til Vands, synes det dog, da han beskriver de Udvandrede som Öeboere og som Söefarende, uden for al Tvivl, at han især maa have tænkt sig det sidste. Vi ere altsaa berettigede til at henføre disse Udvandringer til de samme Angreb, hvorved de galliske Ryster, allerede fra Slutningen af det tredie Aarhundrede, hiemsögtes af de tyske Folk, der, under Navn af Saxer, Friser, Angler og Jyder, beboede Ryststrækningen og Öerne fra Rhinens Udløb til Spidsen af den jydsk Halvöe, af hvilke Hærjetog igien de Danskes og Normannernes mere storartede Söeforetagender fra det ottende Aarhundrede af, ere at ansee som Fortsættelse(n). Den Omstændighed, at Frankerne anviste disse Udvandrede Boeliger i svagt befolkede Egne af deres Land, kunde maaskee være tilföiet af selve de frankiske Gesandter ved Justinians Hof, for at fremstille hine ödelæggende Vikingstog fra en, før det frankiske Riges Anseelse, saa meget mueligt, ærefuld Side, dersom det ikke, deels var höist sandsynligt, at visse Egne i det nordvestlige Frankrig, under Merovingernes Regiering, maae have været i en maadelig Forfatning, deels af andre Kilder ogsaa tilstrækkeligen kunde godtgöres, at, allerede fra det femte Aarhundrede, saadanne Nedsættelser paa de franske Ryster af saxiske, saavel Vikinger som Colonister, virkelig have fundet Sted(o). At Frankerne paa Grund af disse Nedsættelser

(m) *Gvil. Malmesb. I. c. 1*; jfr. *Suhm Krit. Hist. I. S. 322, 326*; *Scr. rer. Dan. V. p. 218*. *Depping* Normannernes Söetog og Nedsættelse i Frankrig, oversat af Petersen, S. 500 flg.

(n) Dette er med Grundighed og Klarhed udviklet i *Petersens Danm. Hist. i Hedenold, II. S. 258 flg*; jfr. *Depping* Normannernes Söetog, overs. af Petersen, S. 120 flg.

(o) *Depping* S. 119—20; *Mem. de l'Acad. des Inscriptions & belles lettres XXI. p. 507*.

kunne have tilegnet sig et vist Herredömmе, selv over den jydskе Halvöes Urbeboere, navnligен over Anglerne, erfares her af Procop, men stemmer tillige overeens med hvad der ellers er os bekiendt om hiin Tids Forhold (p); saaledes vides, i det ringeste, at de merovingiske Konger, fra Chlodovig af, fordrede af de i Armorika indvandrede Britter, ligesom af Landets oprindelige Beboere, en vis Afhängighed, hvortil Hine dog ei med det Gode vilde beqvemme sig (q). Kan det endvidere ansees som afgjort, at Rhinen paa den Tid, hvorom her er Talen, mod Nord begrændsede det frankiske Riges umiddelbare Herredömmе, mangler det heller ikke paa Beviser for, at jævnlige Sammenstöd have fundet Sted mellem Frankerne og deres nordlige Naboer, i en tidligere Periode deres Forbundne, i en sildigere deres Fiender, de ved krigersk Mod og Söduelighed betydende Saxer, der efterhaanden optoge eller, i det ringeste hos Krönikeskriverne, kom til at indbefatte de fiernere og mere afsøndrede Friser, Angler og Jyder. Et vist Supremat af Merovingerne synes disse Folk, eller i det ringeste flere saxiske og frisiske Stammer i en ældre Tid ogsaa at have erkiendt, ved Erlæggelse af en aarlig Skat; men da dette Afhängigheds Forhold mere grundede sig paa en frivillig Forening end paa nogen egentlig Underkastelse, som Fölge af Erobring, vilde Saxerne heller ikke ansees for egentlig frankiske Undersaatter. De opgave ikke deres Nationalitet, men beholdt deres Navn, Institutioner og egne Regenter. Naar Frankerne vilde tilegne sig större Ret end dem tilkom, eller Saxerne vilde indrömmе, gjorde Disse Modstand og Fiendtligheder udbröde da mellem begge Folkeslag (s), som endelig, efter mange Omvexlinger, endtes under Carl den Store med Saxernes Undertvingelse.

(p) Dog maa bemærkes, at ved *Anglorum gens*, der vilde omvendes til Christendommen, og hvilke Pave Gregor den Store i et Brev til de frankiske Konger i første Halvdeel af det 6te Aarh. omtaler som disses Undersaatter, neppe kunne forstaaes Andre end Anglerne i Britannien; *Lappenberg's Gesch. Englands I. S. 118.*

(q) *Bouquet Scr. rer. Gall. II. p. 205,*

(r) *Bouquet Scr. rer. Gall. II. p. 171; Sismondi Hist. des Francais I. p. 242, 246, 287, 294.*

III.

Episoden om Overførelsen af de Afdödes Siele til Brittia, der ikke væsentligen kan siges at høre til Öens Beskrivelse, er tilføiet, dels som der bemærkes, for at intet Öen paa nogen Maade vedkommende skulde forbigaaes, dels vel ogsaa som en Yttring af Forfatterens, ved flere Leiligheder kiendelige Interesse for det Overnaturlige. Selv vilde han dog ikke synes at fæste Troe til en Fortælling, der i og for sig maatte forekomme Enhver utrolig; han viser sig derfor meget omhyggelig for at paaberaabe sig tilstrækkelig Hiemmel, nemlig utallige Menne-ker fra hine Egne, som selv havde erfaret, hvad de berettede. Oprindelsen til dette Sagn lader sig dog, ved Hielp af de Gamles Forestillinger om Tilstanden efter Döden og om Sielevandringen, med temmelig Sandsynlighed, forklare. At Afdödes Siele förtes over en Flod eller et Hav til det for dem bestemte Opholdsted, var en, i hiin Lære dybt grundet og almindelig udbredt Folketroe(s). Herfra udgik igien saavel de græske Sagn om Charons Fart over Underverdenens Floder, og om Dödens Færgfolk, Phæacerne, som den eddiske Mythe om de Döde, der ad Broen over Giallaraa drog til Hels Bolig(t). For en Deel kan denne Forestilling maaskee ogsaa ligge til Grund for den ældgamle Skik, enten at opbrænde den Afdödes Liig paa et Baal af hans eget Skib, eller paa et brændende Skib at lade det drive ud i Havet, eller jorde det i en Baad, hvorover en Höi opkastedes; en Skik, som i den ældste Tid ei var ualmindelig her i Norden og forekommer ei blot hos Oldtidens Græker, men og hos Folk af slavisk og finnisk Herkomst(u);

(s) *Magnussens Eddalære* IV. S. 477; *Grimms Deutsche Mythologie* S. 479.

(t) *Welcker* i *Rheinisches Museum für Philologie* I. S. 238 fig. *Snorres Edda*, Rasks Udg. S. 67. *Edda Sæmundi* III. p. 396. Flere orientalske Folk antog en saadan Broe, som förte til Underverdenen; *Magnussen* anf. St. S. 478.

(u) Om Nordboernes Skik at brænde og begrave Döde i Skibe, om Skibsforestillinger m. m., i *Antiqu. Annaler* IV. S. 285; *Grimms d. Mythologie* S. 480. Sagnet i *Vol-sungasaga (Fornaldar Sögur* I. p. 142, at Sigmund bragte sin Söns Liig til en

en Skik, hvortil der findes Spor i Middelalderens Digtninger (v), ja endog i det nyere Folkeliv (x). For övrigt lader sig ikke omtvivle, at Sagn og Forestillinger, som de her omtalte, ogsaa kunne være foranledigede ved visse Egnes særegne Natur-Beskaffenhed. Hos en sparsom Befolkning af ufrugtbare, for Havets vilde og ödelæggende Angreb idelig udsatte Kyster og Öer, maatte Folketroen og Folkesagnet nödvendigen modtage et sörgeligt, melankolsk Anströg. Endnu er Troen paa Varsler og Forbud om Ulykker paa Havet i saadanne Egne meget almindelig, og staaer vel i Forbindelse med det i Skotland og paa tilhørende Öer bekiendte *Second sight*; hvortil ogsaa paa de nederlandske, slesvigske og jyske Öer og Kyster torde findes Spor (y).

Vanskeligere er det derimod at paavise de Lokaliteter, hvortil hint Sagn med Sandsynlighed kan formodes at knytte sig. Skal Brittia ogsaa her betegne vor Halvöe, bliver Spörgsmaalet, om man vil antage det, 24 Timers Roening fraliggende Land, hvorfra Overfarten skeete, efter de fleste og bedste Læsemaader for en Öe, eller, som Andre synes at have forstaaet det, for en Kyst af Fastlandet; i første Tilfælde kunde man herved tænke sig en af de endnu eksisterende, undergaaede eller meget formindskede Öer mellem Udlöbene af Weser og Ems; i sidste derimod den nordvestlige tyske Kyst. Men det er heller ikke usandsynligt, at Procop, af Ubekjendtskab med de rette geographiske Forhold, kan

Fiord, hvor en Ubekjendt optog det i sin Baad, for at sætte det over, men strax derpaa forsvandt med Baaden, har enten Hensyn til den her omtalte Skik, eller kan sammenlignes med Sagnet hos Procop om Siclenes Overførelse.

(v) *Grimm* anf. St.

(x) I en Egn af Bretagne skal det endnu være Skik at före Liig til Kirkegaarden i en Baad over en Arm af Havet, i Stedet for den kortere Vei til Lands; *Grimm* S. 482. Herved maa dog bemærkes, at det paa visse Steder, i en ældre Tid, har været nödvendigt at transportere Liig over Vandet til Kirkegaarden, hvilken Skik kan have vedligeholdt sig, endnu efterat hiin Nödvendighed var ophört; *Martin* western islands, 2d. Ed. (1716) p. 322; *Camerers* hist. polit. Nachr. von einigen merkwürdigen Gegenden Schl. u. Holst. II. S. 105.

(y) *Camerers* merkw. Gegenden Schl. u. Holst. II. S. 205; *Molbechs* Dialectlexicon, sub v. *Strandvarsel*; *F. Hammerichs* skandinaviske Rejeminder S. 64.

have misforstaaet dette Sagn, og henført til Brittia eller vor Halvøe, hvad der egentlig skulde forstaaes om Britannien eller den store brittiske Æ(z), og at altsaa det Land, hvorfra Sielenes Overfart antoges at skee, maa have været et eller andet Punkt af den modsatte franske Kyst, hvor, uden Tvivl, ogsaa de Individuer af de frankiske Gesandters Følge, hvem denne Meddelelse skyldes, maa have hørt hiemme(æ). En saadan Forklaring kan finde Understøttelse i den vidunderlige Beskaffenhed, Folketroen tillagde hine Egne i Oldtiden. Man antog nemlig nogle, i Nærheden af Britannien beliggende meest øde Öer, som Dæmoners Boliger(ö); Beboerne af en Deel af den franske Kyst mod Oceanet (*locus, extremum quæ pandit Gallia littus, oceani prætentus aquis*) troede at see Afdødes Skygger vanke der omkring(a); overhoved tænkte man sig de franske og brittiske Kyster som Sæde for alskens Troldom, Omgang med Aander, Maning af Døde og deslige(b), hvortil vel igien Anledningen, for en Deel, bliver at søge i Druidernes Tilværelse og Virksomhed i hine Egne. Der torde saaledes være Grund til den Formodning, at hint Sagn, som forøvrigt kan have været fælleds for flere forskellige Folk og Egne, nærmest bliver at henføre til Engelland og til Vestkysten af Frankrig.

(z) Det kan bemærkes, at den græske Skribent *Tzetzes* fra det 13de Aarhundrede, i hvis Scholier til *Lycophron* v. 1204 dette Sagn gientages, nævner Britannien som den Æ, hvortil Overfarten skeete; men uden tydeligen at angive Beskaffenheden af det Land, hvorfra den skeete.

(æ) Dette synes at fremgaae af den Yttring, at Skat til Frankerne var dem, paa Grund af den dem paahvilende Pligt, efter deres *Udsigende*, eftergivet.

(ö) *Plutarchus de defectu oraculorum*; opera ed. Reiskii VII. p. 652—53; jfr. *Mannerts Geographie (Britanien)* S. 237. *Ranngiessers* tyske Overs. af *Procop IV.* S. 301.

(a) *Claudianus in Rufinum I.* v. 125.

(b) *Pomp. Mela III.* c. 6. *Ranngiesser* anf. St. *Schöning*, *Procops* Kundskab om Norden, i *Heinze* hist. Abhandlungen V. S. 329. Mærkeligt, at i Bretagne Folketroen endnu antager, at de Afdødes Sieler føres gennem Luften i en Vogn til Engelland; *Grimms deutsche Mythologie* S. 482.

IV.

Beskrivelsen over **Oen Brittia** er af vor **Forfatter** egentlig meddeelt som en **Indledning** til **Fortællingen** om de **Begivenheder**, der foregik mellem **Varnerne** og **Anglerne**; hvilken **Fortælling** i samme **Bog** og **Capitel** af den **gothiske Krigs Historie** lyder saaledes:

“Ikke længe tilforn herskede en **Mand** over **Varnerne**, ved Navn **Hermegiskl**. Denne ønskede at befæste sin **Magt**, og ægtede derfor en **Søster** til **Theudibert**, **Frankernes Hövding**, thi hans forrige **Dronning** var död kort för, og havde kun efterladt ham en **Sön** ved Navn **Radiger**. Denne **Sön** giftede **Faderen** med en **Jomfrue** af **brittisk Slægt**, hvis **Broder** da var **Konge** over **Angilernes Stamme**, og havde skienket hende en **betydelig Sum Penge** i **Medgift**. Engang reed **Hermegiskl** ud i **Marken** i **Selskab** med **Nogle** af de **Fornemste** blandt **Varnerne**; der saae de en **Fugl**, som sad i et **Træ** og skreg meget. **Kongen** sagde da til sit **Følge**, (hvad enten han nu virkelig har forstaaet **Fuglens Sprog**, eller han har vidst **Besked** om noget andet, og bildt dem ind at han forstod hvad **Fuglen** spaaede derom), at han om **40 Dage** vilde være död, thi dette **aabenbærede Fuglens Spaadom** ham. ““**Jeg** har vel sørget for,”” tilföiede han, ““at **I** kunne leve i den tryggeste **Rolighed**, idet jeg har indgaaet **Svogerskab** med **Frankerne** ved at tage min nuværende **Hustru** derfra, og har skaffet min **Sön** en **brittisk Jomfrue** til **Brud**. Men nu, da jeg ahner min **nærførestaaende Död**, og hverken har **mandlig** eller **qvindelig Afkom** med min sidste **Hustru**, min **Sön** desuden er **ugift**, saa erfarer nu den **Plan**, jeg her vil meddele **Eder**, og forekommer den **Eder** ikke **uheldig**, da stræber at fuldføre den, saasart jeg ved **Döden** er afgaaet. **Jeg** mener nemlig, at **Varnerne** ville have mere **Nytte** af **Svogerskab** med **Frankerne** end med **Öeboerne**. **Britterne** kunne ikke underholde **Forbindelse** med **Eder** för seent, og med **Vanskelighed**; men **Varnerne** og **Frankerne** adskilles kun ved **Rhinfloden**. Da nu **Frankerne** ere vore **nærmeste**

Naboer og tillige mægtige, have de mange Midler paa rede Haand til at vise os enten Venskab eller Fiendskab, naar det behager dem, men de ville, under alle Omstændigheder, blive fiendtligsindede, hvis Svogerskabet med dem ikke vedbliver, thi det ligger i den menneskelige Natur, at den Mægtigeres Naboeskab er trykkende og beredt til at forurette, da det altid er let for Hiin at fremkalde Anledning til Krig med sine Naboer, skiöndt disse ingen Uret have begaaet. Da nu dette forholder sig saa, skal I overlade min Söns Forlovede paa Öen Alt det hun har erholdt som Brudegave, og skal det være hende en Erstatning for den Vanære hun lider, overensstemmende med Menneskenes fælles Lov; men min Sön Radiger skal ægte sin Stedmoder, hvilket vor Fædrene-Lov tillader.””

“Saaledes talte han, og paa den fyrgetyvende Dag efter Forudsigelsen blev han syg og döde, men hans Sön modtog Varnernes Rige. Han fulgte den Afdödes Raad, overensstemmende med de, blandt disse Barbarer, betydeligste Mands Mening, slog öieblikkeligen op med sin Forlovede, og ægtede Stedmoderen. Men da Radigers forlovede Brud fik dette at vide, kunde hun ikke taale denne Uret, og brændte af Begierlighed efter at hevne den hende vederfarede Skændsel; thi hine Barbarer holde Sædeligheden saa höit i Ære, at det Fruentimmer ansees for skyldig i Lösagtighed, som har tilsagt ægteskabelig Forbindelse, uden at denne finder Sted. Hun sendte da först nogle af sine Paarörende til ham, og spurgte om Aarsagen hvorfor han saa haanligen forskiöd hende, da hun hverken havde været ham utro eller paa nogen anden Maade fornærmet ham; men da dette ikke hialp, tog hun Mandsmod til sig og rustede sig til Krig. Hun samlede i en Hast 400 Skibe, og bemandede dem med, i det mindste, 100,000 Krigere; denne Hær förte hun selv mod Varnerne, og tog een af sine Brödre med, ikke den som var Konge, men een som levede i privat Stilling, der kunde deeltage med hende i at udföre dette Foretagende. Disse Öeboer ere de stærkeste (tappreste) af alle de Barbarer vi kiende; de kæmpe til Fods, thi de ere ikke alene ukyndige

í at ride, men vide end ikke hvad en Hest er, da de ikke engang have seet en Afbildning af en Hest der paa Öen, og dette Dyr aldrig födes paa Brittia. Hænder det sig, at Nogen kommer derfra, enten som Gesandt eller i andre Ærinder, til Romere, Franker eller noget andet Folk der har Heste, og det bliver dem nödvendigt at ride, saa kunne de paa ingen Maade komme ud af at stige til Hest, men Andre maa hielpe dem baade op og ned. Varnerne ere heller ikke Ryttere, men alle tilhobe Fodfolk. Saaledes forholder det sig med disse Barbarer. Paa Flaaden var Ingen fritagen for Tieneste; Alle maatte de roe, thi disse Öeboer have ingen Seil, men sætte Skibene i Bevægelse, ene ved Aarer.”

“Efterat de vare landede paa Fastlandet, lod Jomfruen, deres Anförske, en fast Skandse opföre ved Rhinflodens Munding, og forblev der med nogle faa af sine Folk, men beordrede sin Broder at före hele den övriga Hær mod Fienden. Varnerne havde da deres Leir ikke langt fra Kysten og Rhinens Munding, hvor Angilerne snarligen kom hen; der begyndte nu et Haandgemæng, Varnerne bleve slagne, mange af dem faldt, de Övriga, tilligemed Kongen toge Flugten. Angilerne forfulgte dem ei længe, som man kunde vente af Fodfolk, og trak sig tilbage til deres Leir. Jomfruen tog ilde imod dem da de kom tilbage og gav Broderen de bittreste Skioldsord, idet hun paastod, at Hæren havde slet intet udrettet der var værd at tale om, da den ikke havde bragt hende Radiger levende. Derpaa udsögte hun det stridbareste Mandskab og sendte det öieblikkeligen afsted, med Befaling, at de skulde anvende alle Midler for at tage ham tilfange. De adlöd, og giennemsögte nöie hele Eggen, indtil de fandt Radiger skiult i en tyk Skov, hvorpaa de förte ham fængslet til Jomfruen. Skielvende stod han for hendes Öine, og ventede snart at lide den forsmædeligste Död; men imod al Formodning lod hun ham hverken dræbe eller tilföie noget andet Ondt; hun bebreidede ham kun den Fornærmelse, han havde tilföiet hende, og spurgte, hvo der var Aarsag

i at han havde brudt den sluttede **Pagt**, og ægtet en **Anden**, uagtet ingen **Brøde** var paa hans **Bruds Side**. Han anførte til sit **Forsvar Faderens Befaling** og **Hövdingernes Tilskyndelse**: han svarede ydmygt og forenede mange **Bønner** med sit **Forsvar**, idet han undskyldte sig med **Nöd-vendigheden**; han lovede endvidere at ægte hende, hvis hun vilde, og for **Eftertiden** ved **Hengivenhed** at oprette sit tidligere utilbørlige **Forhold**. Dette fandt **Jomfruens Bifald**; **Radiger** blev lösladt, og behandlet med **Velvillie**; hvorpaa han öieblikkeligen sendte **Theudiberts Söster** bort, og ægtede den brittiske **Jomfru**. Saadant blev **Udfaldet** af denne **Begivenhed**.”

Denne mærkelige Episode afgiver det eneste udförlige **Bidrag** de **Gamle** have efterladt til **Kundskab** om **Varnerne**, eet af de dunkleste **Folk** i **Folkevandringens Periode**; tillige frembyder den interessante **Træk** til **Skildringen** af **Halvöens** engelske **Beboere**, samt disses **Forhold** og **Cultur**. Det er noksom bekjendt, at begge disse **Folk** ved flere **Anledninger** forekomme i en **Forbindelse**, der vidner om et vist **Slægtskab** eller i det mindste om **Naboeskab** imellem dem. **Tacitus** (**Germ. c. 40**) nævner dem **Begge** (**Anglii & Varini**) blandt de **7 sveviske Folk**, som dyrkede **Hertha** paa en **Öe** i **Oceanet** (**Vesterhavet?**). **Plinius** (**H. Nat. IV. 14**) henfører saavel **Varini**, som (de med **Anglerne** beslægtede) **Guttoner** blandt de **tydske Folk** af **vandalisk** (**vandalisk**) **Stamme**. Sandsynligen maae **Varner** forstaaes, enten ved **Pharodeni** eller ved **Viruni** hos **Ptolemæus**, af hvilke **Hine** sættes efter **Saxerne** mellem **Floderne Chalusus** (**Trave**) og **Svebus** (**Varnow**), Disse mellem **Saxerne** og **Sveverne**(c). Endelig findes begge disse **Folks Navne** forenede i **Overskriften** til den gamle **tydske Lov**, der er bekjendt under **Benævnelserne**: *Lex Angliorum & Werinorum*

(c) *Zeuss die Deutsche und die Nachbarstämme* S. 133. antager, at ved **Abarinoi** og **Avarinoi** hos **Ptolemæus** (efter den **Wienske Codex**) mueligen ogsaa kunde forstaaes **Varner**; jfr. *Gaupp das alte Gesetz der Thüringer* S. 81.

hoc est Thuringorum(d); hvilken nogle i ældre Tid have villet henføre til Halvøens Angler og til Varnerne i det Meklenborgske(e). Efter de nyeste Undersøgelser maa det derimod ansees for afgjort, at denne Lovgivning hidrører fra Folkeslag i Thyringen, hvis Identitet eller Slægtskab med de nordvestlige Angler og Friser altid maa ansees for problematisk, om de end ikke kunne tænkes at have været hinanden aldeles uvedkommende(f). Ifølge nysanførte Vidnesbyrd og de os ellers bekiendte ethnographiske Forhold, maae de Angler, der her nærmest interessere os, have boet, dels paa den jydsk Halvøe, dels (under Saxernes Navn?) i den nordvestlige Deel af Tydskland fra Elben til Weseren; ved Siden af dem synes igien en Green af det varniske Folk at have strakt sig længer ind i Landet, opad mod Östersöen. Fire hundrede Aar efter Ptolemæus er Procop den første Skribent, som omtaler dem; ham ene skyldte vi en nogenlunde omstændelig Kundskab om dette Folks Grændser og Forhold til Naboerne, i det ringeste fra dets seneste Periode. Vi erfare nemlig her, at Varnerne boede norden for Donau indtil det nordlige Ocean og Rhinen, der dannede Grændsen mellem dem og Frankerne, samt andre Stammer paa samme Side; og tillige, at de boede i en længere Af-

- (d) Da det sidste Folk nævnes midt inde i Loven selv, i en Codex fra det 10de eller 11te Aarh., er der ingen Tvivl om, at dette Tillæg maa være autentisk, og ei kan hidrøre fra nogen nyere Afskriver; *Spangenberg* Beyträge zu deutschen Rechten des Mittelalters (1822) S. 182.
- (e) *Suhms* Udv. Folk I. S. 494. Sammes Anm. over Anglernes og Varnernes Lov; *saml. Skr.* VII. S. 133 fig. *Dahlmann*, Forschungen auf dem Gebiete d. Geschichte I. S. 441; jfr. *Lappenberg* Gesch. Englands I. S. 90.
- (f) Baade fra Middelalderen og Nutiden forekomme i Thyringen flere Stednavne, der uimodsigeligen synes at vidne om Anglers og Varners Nærværelse i disse Egne; *Gaupp*, alte Gesetz der Thüringer S. 87; jfr. S. 44, 65; skiöndt Historien, forøvrigt, intet veed om Tiden for deres Indvandring her; S. 82. De nyeste Anskuelser af denne Lovgivnings Oprindelse og Forhold til andre germaniske Love findes i *Eichhorns* deutsche Staats- und Rechtsgeschichte I. S. 343; *Ludens* Gesch. d. teutschen Volks anf. St.; *Kraut* über die Lex Angliorum & Werinorum, i *Eranien zum deutschen Recht*, 3te Forts. S. 137, 148; *Falcks* schl. holst. Privatrecht I. S. 366, og fornemmeligen det anførte Skrift af *E. T. Gaupp*: Das alte Gesetz der Thüringer oder die Lex Angliorum et Werinorum h. e. Thuringorum (Breslau 1834); hvori

stand fra Anglerne end fra Frankerne, eller, formedelst melleboende Stammer, ei letteligen kunde underholde Samqvem med Hine. Dette skal, uden Tvivl, forstaaes paa følgende Maade. Varnerne boede, i første Halvdeel af det 6te Aarhundrede, mellem Rhinen og Östersöen (Procops nordlige Ocean)(g). Hele Kyststrækningen fra Rhinen til Eideren, eller den største Deel deraf var besat af Friser, og da disse eller andre Folk af saxisk Stamme tillige strakte sig ind i Landet mod Östen, og saaledes adskilte Anglerne fra Varnerne, var det naturligt, at Förstnævnte, et søefarende Folk, kun til Skibs kunde komme i Berørelse med Disse. Den umiddelbare Nærhed, som i en tidligere Periode synes at have fundet Sted mellem begge Folkene, maa altsaa paa den her omhandlede Tid være bleven afbrudt af andre indtrængende Stammer. Med Hensyn hertil kan erindres, at Procop tidligere, (*Goth. Kr. II. c. 15,*) har omtalt Varnerne og de Danske som nærgrændsende til hinanden; hvilket enten maa forklares saaledes, at Navnet Danske allerede dengang har været almindeligt for alle Halvöens Beboere, eller at Historieskriveren, som havde bragt i Erfaring, at Angler og Varner ei vare Nabofolk, men tillige havde hört de Danske omtale, som Folk der boede i denne Deel af det nordlige Europa, har formodet at det maatte være disse, der adskilte hine to Folk (h).

bl. a. godtgjøres S. 92 denne Lovgivnings Slægtskab med de salfrankiske og ripuariske Love cf. S. 246; dens Afvigelse i vigtige Punkter fra de frisiske og saxiske S. 24; at den maa være ældre end det 7de Aarh., men dog først nedskrevet under det frankiske Herredømme S. 236 (hvilket ogsaa formodes af *Suhm*, saml. Skr. VII. S. 135). Det bør bemærkes, at allerede *Kofod Anker* havde Formodning om at denne Lov nærmest vedkom Thyringen (*saml. jur. Skrift. II. 73*). Imidlertid er dens rette Sammenhæng neppe endnu bragt ganske paa det Rene; den Omstændighed, at den allegeres i Knud den Stores Constit. de forresta kan ikke andet end bringe den gamle Forbindelse mellem Angler og Varner i Erindring; jfr. *Gaupp* S. 86.

- (g) Prof. *Keyser*, i Afh. om Nordmændenes Herkomst (*Saml. til norske Folks Sprog og Hist. VI. S. 372*) slutter derfor, ei uden Føie, at Navnet Varner hos Procop kan have omfattet alle de Folkefærd i det nordvestlige Tydskland, som senere med et almindeligt Navn kaldtes Saxer.
- (h) Stedet hos den, rigtignok et Par Aarhundreder, yngre, *Geograph af Ravenna IV. c. 17*: „Confinalis *Daniæ* est patria quæ nominatur *Saxonia*, quæ antiquitus & ipsa ex *Dania* pertinere dicebatur”, synes at vise hen til en lignende Forestilling; ligesom

Naturligviis kan Procop snarere have været i Stand til, efter mundtlig Beretning, at opfatte enkelte karakteristiske Træk af disse fierne Egnes og Folks Eiendommelighed og Sæder, end at danne sig nogen tydelig Forestilling om de geographiske Forhold og Folkenes indbyrdes Stilling.

Varnernes Nationalitet som et tysk Folk fremgaaer, i flere Henseender, af Procop's Beretning, og er i det Hele ingen Tvivl underkastet (i). De faa varniske Personnavne, der forekomme i Kildeskrifterne, ere tyske, saasom *Hermegisl*, *Radiger* (uden Tvivl det samme som det vestgothiske *Radagais*, isl. *Hrodgeirr*, angels. *Hrodgar*); *Vacarus* (jfr. hos Agathias et saxisk Navn *Audovachrius* i det 5te Aarh., *Suhms* Danm. Hist. I. S. 115); *Theodibaldus* (isl. *Þiodvaldr?*); *Achiulf* (Jornand. c. 44, isl. *Eiulfr*). Man seer, at hos dette Folk, som hos de fleste germaniske, Kongemagten var indskrænket ved Hövdinger (principes, satrapæ) eller Forfatningen monarkisk - aristokratisk (k). Med Hensyn til Folke-

ogsaa Sagnet hos Wittekind om Saxernes Nedstammelse fra Danske og Normanner; *Gaupp*, das alte Gesetz der Thüringer S. 54.

- (i) *Ludens* Gisning (Gesch. d. Teutschen III S. 657) at Procop's Varner ved Rhinen egentlig vare (Rip) *uarii* og hans Varner ved Donau (Boju) *varii*, og saaledes den gamle Endelse i Folkenavne *varii* (*Ampsivarii*, *Chattuarii*, *Viduvarii* og fl.) skulde ligge til Grund for Varnernes Navn, torde fortjene nogen Opmærksomhed. Det vilde da være et nyt Beviis for, at Folkenavne som oftest dannedes af almindelige Benævnelser paa Mennesker. Det tysk-romerske *Varii* er nemlig det nordiske *Veriar* (Rumveriar, Þiodveriar, Vikveriar o. fl.) med dertil svarende Adjectivum paa *verskr* (vikverskr, þydverskr), enten af det gamle *ver* ∅: Mand (*vir*), eller det angelsaxiske *varu* pl. *vare* ∅: Folk, Beboere, (Cantvare ∅: Kentboere, Bægdvare ∅: Bayrere, Romvare ∅: Romere); *Rasks* gamle nordiske Sprogs Oprindelse S. 145; Sammes *Ottars* og *Ulfstens* Reiseberetninger S. 73. Det fortjener at bemærkes, at byzantinerne Syncellus og Cedrenus tillægge Varnerne Navn efter *Ver*, Arphaxads Søn; *Stritteri* *Memoriae populorum ad Danubium* IV. p. 426. Hiin Etymologie af *Luden* har altid mere for sig, end naar han paa et andet Sted (S. 621; jfr. I. S. 713) udleder *Verinerne* af *Wahrs* (Grændsebevogtere) og anseer *Anglii* som en urigtig Skrivemaade istedetfor *Angrü* (Sletteboere); hvilket sidste antages af Flere, men sikkert uden Grund.
- (k) *Gaupp*, S. 97, 102, 120. Ogsaa var dette Tilfælde hos flere germaniske Folk f. Ex. Gotherne, Longobarderne, Burgunderne.

troen erfares, at Varnerne ligesaavel som andre germaniske(l) og skandinaviske Folk hyppigen toge Varsel af Fugleskrig og Fugleflugt, og at Enkelte blandt dem endog tiltroedes den Evne at forstaae Fuglenes Sprog(m). Til den hos dem giældende Lov eller herskende Sædvane hvorved det ikke formeentes Nogen at ægte sin Stedmoder, findes vel Spor hos Angelsaxerne i en tidlig Periode(n), men ikke hos Skandinaverne; da disse ansaae Ægteskab mellem Fader og Datter for ulovligt, maa det samme naturligviis have været Tilfældet med Hensyn til Moder og Søn, og sandsynligen ligeledes til Stedmoder og Stedsøn(o).

Hermegisl og Radiger hos Procop ere de eneste varniske Konger, hvis Navne ere os opbevarede. Muligen er Förstnævnte den samme varniske Konge, hvem Theodorich den Store opfordrede, tillige med den heruliske og thyringske, til at hielpe Vestgotherne mod den frankiske Chlodovig. Den frankiske Konge Theudibert, hvis Söster blev Hermegisls Hustru i andet Ægteskab, var den første austrasiske Konge af dette Navn, som regierede i A. 554-47, og allerede som Prinds havde, omtrent 515, slaaget de Danske, der under Chochilaks (Hugleiks?) Anförsel plyn-

- (l) *Taciti Germ. c. 10.* "illud etiam hic notum avium voces volatusque interrogare." Om Spaadomme af Fugle: *Baluzii Capitularia I. p. 151, 248, 370, 428.* At Saxerne raadspurgte Fugleskrig og Flugt, beretter *Eginhard.* Om Fugleskrig som formeentligt Forbud for Döden, s. *Klemm's Handbuch d. germ. Alterthumskunde S. 93;* jfr. *Grimms deutsche Mythologie, S. 656.*
- (m) Exempler herpaa have i Helga qvida Haddingiaskata (*Samunds Edda II. p. 28;* jfr. p. 910); Helga qv. Hundingsbana (sammest. p. 58); Fragment af Brynhildarqvida (sammest. cf. p. 252; cf. p. 935); Volsungasaga (*Fornaldar Sögur I. p. 163, 174*); Ragnar Lodbroks Saga (sammest. p. 256); Nornagests Saga (sammest. p. 232); Didrich af Berns Saga i *Rafns nord. Kiempehistorier II. S. 236;* Snorres Ynglinga Saga, om Kong Dag (p. 24); under Oluf Kyrre, om en norsk Bonde (*Snorre II. p. 186*); og paa flere Steder.
- (n) *G. Philips Geschichte des angelsächsischen Rechts, S. 133;* *Beda Hist. eccl. ed. Smith, Lib. I. c. 27, p. 63.*
- (o) *Sc. Thorlacii Borealium veterum matrimonia p. 47;* hvorved dog maa bemærkes, at den eeneste Hiemmel, Hrolf Krakes Saga, som her anföres (*Fornaldar Sögur I. p. 50*), blot omtaler, at en Stedmoder vilde, i Mandens Fraværelse, forføre sin Stedsön til Utugt, men intet indeholder, der hentyder paa egentligt Ægteskab mellem Stedmoder og Stedsön.

drede de frankiske Ryster og trængte op ad Maasfloden. De vare Börn af Chlodovigs Söns, Theodorich den förstes (511-54), andet Ægteskab med en burgundisk Prindsesse. Den varniske Dronning var maaskee Theudiberts Söster Theodechild, födt omtrent 523, död 598 i et afhende selv opført Kloster i Sens(p). Den varniske Konges Frygt for Frankernes Overmagt maa ansees fuldkommen grundet i de paa den Tid bestaaende Forhold. Det frankiske Austrasien laae netop Varnerne nærmest; ved Undertvingelsen af det thydingske og burgundiske Rige, ved Udvidelse i Rhætien og Provence, var dette Riges Anseelse betydeligen voxet under Theodorich I. og hans Sön. Omtrent et halvt Aarhundrede efter nærværende Periode maatte derfor ogsaa det varniske Rige dele Skjebne med de nysnævnte. Den austrasiske Konge Childebert den Anden slog Varnerne A. 595 i et afgjørende Slag; fra nu af forsvinder deres Navn aldeles af Historien(q) og Levningerne af Folket selv have formodentligen tabt sig, dels blandt Seierherrerne, dels blandt de omgivende Saxer og Thyninger, med hvilke Sidste de, paa den Tid nysanföerte Lov blev til, uden Tvivl, have været ansete som identiske.

V.

Ei mindre interessante end om Varnerne ere de Oplysninger, Procop har meddeelt om *Anglerne*. Skade, at han ikke tillige har opbevaret Navnet paa den Konge, hvis Söster blev gift med Radiger; dette kunde have tient til Bestyrkelse eller Berigtigelse af de eksisterende angliske Kongerækker(r). Da Saxerne, Friserne, ja selv Frankerne ei synes at have kjendt noget egentligt Kongedöme för den frankiske Over-

(p) *Bunau* teutsche Rechts- und Reichshistorie IV, S. 446—49.

(q) *Ad. Brem.* II. E. II, c. 10; *Warnahi?*

(r) *Suhms* Krit. Hist. I, S. 489—94.

magts Periode(s), og da Anglerne vare Saxers og Frisers Beslægtede og Naboer, kunde der imidlertid være Grund til den Formodning, at her snarere ere meente Stammehövdinge eller Anførere i Krig (t), end egentlige Konger. Men i de germaniske Folks Forfatning, för Dannelsen af egne Stater i Landene uden för Tydskland, var det demokratiske, monarkiske og aristokratiske Element saa sammenblandet, at en bestemt Grændse vanskeligen lader sig drage, om end, hos de forskjellige Folk og til forskjellige Tider, et eller andet af hine Elementer kan have været fremherskende (u). End mindre tör man med Sikkerhed gaae ud fra den bekjendte Distinction mellem de sveviske Folk, til hvilke, ifölge Tacitus og Ptolemæus, Anglerne vare at henföre, og de ikke-sveviske, som blandt Flere indbefattede Franker, Friser og Saxer, af hvilke man hos Hine antager Kongedömmet för ældre end hos Disse; da hün Distinction neppe er tilstrækkeligen historisk begrundet.

Hvad der hos Procop forekommer angaaende Anglernes private Institutioner, saasom at Broderen havde Ret til at bortgifte sin Söster med Forpligtelse til at udstyre hende (v); at Ægtemanden, allerede inden Ægteskabets Fuldbyrdelse, maatte give Bruden en Gave (x); endelig, at en forskudt Brud ansaaes för beskjemmet (y), stemmer overeens med hvad

- (s) *Gaupp*, alte Gesetz der Thüringer, S. 100, 115, 117, 130; *Lappenberg*, Gesch. Englands, I, S. 561.
- (t) *Beda* II. eccl. V, 11; non habent regem iidem *antiqui Saxones*, sed *satrapas* plurimos suæ genti præpositos, qui ingruente belli articulo mittunt æqualiter sortes, & quemcumque sors ostenderit, hunc tempore belli *Ducem* omnes sequuntur. Jfr. *Schmidts* Gesetze der Angelsachsen, Einl. S. LXIX; *Turner*, Hist. of the Anglosaxons (4to) II, p. 9.
- (u) *Gaupp* anf. St. S. 101; *Roessig*, Alterthümer der Deutschen, S. 245.
- (v) *Sc. Thoralcii* borealium veterum matrimonia, p. 24, 36, 183; *Engelstofts* Qvindelkönnets Kaar hos Skandinaverne, S. 109, 154. Chlodovigs Datter, som blev gift med den vestgothiske Konge Amalarich, blev af hendes Broder bortsendt med en stor Mængde Kostbarheder; *Greg. Turon.* II, c. 1.
- (x) *Thoralcii* Matrimonia p. 36; Samme om *Hemfærth og Tilgave*, S. 19; *Engelstoft*, S. 146; *Petersens* Danm. Hist. i Hedenold, III, S. 442; *Roessig*, Alterthümer der Deutschen, S. 532.
- (y) *Thoralcii* Matrim. p. 49.

der i denne Henseende er bekendt om Forholdene, saavel hos Germaner, som hos Skandinaver. At Qvinderne personligen deeltog i krigerske Foretagender, var vel altid hos begge Folk en Undtagelse fra de Sædvaner, der i Almindelighed bestemte Kiönnets ydre Fremtrædelse (z).

Ogsaa de her forekommende Træk til Kundskab om de gamle Anglers *Söevæsen*, fortienner vor Opmærksomhed. Antallet af 400 Skibe med en Besætning af 100,000 Mand, eller 250 for hvert Skib, som den engelske Prindsesse skal have udrustet, maa, hvad sidstnævnte Omstændighed angaaer, tilskrives en Overdrivelse, hvortil ogsaa vore nordiske Kilder frembyde flere Paralleler(æ). Man behöver imidlertid ei, ved disse Anglernes Skibe, i Midten af det siette Aarhundrede, at tænke sig saadanne Ranoer eller udhulede Træstammer (*arbores cavati*) bestemte höist for 30 Mand, som germaniske Söerövere brugte i det förste christelige Aarhundrede(ö), eller de lette Fartöier (*levia navigia*) med hvilke Chaucerne (af den store frisiske Folkestamme) paa samme Tid plyndrede de galliske Kyster(a). Snarere kunne de vel, i en vis Henseende, sammenlignes med Svionernes (de Svenskes?) Skibe, ved nysnævnte Tidspunkt, der vare indrettede til at at lande med enhver af Stavnene, og ikke styredes med Seil, men med löse Aarer, som kunde flyttes til begge Sider, efter Omstændighederne(b). Overhoved er det ikke usandsynligt, at, allerede i det siette Aarhundrede, de forskjellige

(z) *Engelstoft*, S. 86.

(æ) Ifölge *Saxo* havde Ragnar Lodbroks Söner en Flaade af 1700 Skibe; ed. P. E. Müller, p. 463; Sigurd Ring af 2500 Skibe, p. 385 (det Samme i *Sögubrot*); Harald Hyldetands Flaade dannede en Bro mellem Sieland og Skaane, p. 380. *Tribellius Pollio* lader endeel scythiske Folk (hvoriblandt Austrogothar, Gepider, Celter, Heruler) lande i Romernes Land med 2000 Skibe og 320,000 Mand.

(ö) *Plinii* H. Nat. XVI, c. 76. *Vell. Patercul* II, c. 107, nævner et *eminens cavatum ex materia alveum* hos Folkene hiinsides Elben. Man erindres herved om de gamle nordiske Benævnelser og Arter af Skibe: *askr* (hvoraf *Ascomanni*) og *holkr*; jfr. *Ihre*, Gloss. Sviogothicum; *Suhms* Danm. Hist. II, S. 10.

(a) *Taciti* Annal. XL, c. 18.

(b) *Taciti* Germ. c. 44: utrimqve prora... nec velis ministrant.

nordiske Folk kan have havt en særegen Bygningsmaade for deres Skibe, som, tre Aarhundrede sildigere, viser sig fuldkommen fremtrædende; mueligen have de her omhandlede engelske Skibe meest nærmet sig det Mynster, som i sidstnævnte Tidsrum kaldtes det *frisiske* (c). Det her opgivne Antal af Skibe stemmer overeens med andre Kiendsgierninger angaaende de nordiske Folks Söetog, baade i en ældre og senere Periode (d).

Hvad her med saa megen Omstændelighed og Bestemthed berettes om Anglernes Ubekjendtskab med Ridning, og om den fuldkomne Mangel af *Heste* paa Brittia eller den jydsk Halvöe, hvor dette Dyr aldeles ikke forefandtes, er altid mærkeligt, som det ældste, hidtil ubenyttede, Bidrag til den danske Hesteavl's Historie. Desuagtet har man Vanskelighed ved at bringe dette Vidnesbyrd i Forbindelse med andre paalidelige Kiendsgierninger. I Tydskland maa denne Dyreart ansees for gammel, da Plinius omtaler vilde Heste i Norden (e), og da Chaucerne, som boede mellem Elben og Ems, altsaa ikke langt fra Anglerne, brugte i Krig meget Rytterie (f); skiöndt, paa den anden Side, Tacitus vidner, at de tydske Heste hverken fortiente Roes for Skiönhed eller for Hurtighed (g); hvilket vel nærmest maa tilskrives, dels Mangelen af tilbörlig Cultur, dels det gamle Tydsklands vidtlöftige, uigjennemtrængelige Skove. Men, fra Folkevandringens Begyndelse af, begyndte Tydskland at udmærke sig ved en ypperlig Hesteavl, maaskee fremkommen ved Blanding af

(c) Chron. Anglosaxonicum, ved A. 897; jfr. *Scr. rer. dan.* V. p. 216.

(d) Kort efter den förste saxiske Indvandring i Engelland förte Oeta 16000 Mand, foruden Qvinder og Börn, derover, paa 300 Skibe; *Suhms Danm. Hist.* I, S. 299. I niende Aarhundrede forekomme nordiske Vikingflaader paa 200, 350 og 700 Skibe; *Scr. rer. dan.* I. 507, 538; *Suhms Danm. Hist.* II, S. 384.

(e) H. Nat. VIII, c. 15. Septentrio fert *equorum greges ferorum*. Den Rigdom af Benævnelser paa forskjellige Arter af Heste og Övrigt, dette Dyr vedkommende, som det tydske Sprog frembyder, torde ogsaa vidne om Hestens Ælde i Tydskland; *Adelungs Gesch. d. Deutschen*, S. 311.

(f) *Taciti Germ.* c. 35: si res poscat exercitus, plurimum virorum *eqporumque*.

(g) *Taciti Germ.* c. 6: *Equi non forma, non velocitate conspicui*. Dog synes dette, i det ringeste, ikke at have gjeldt om Svevernes Heste; *J. Caesar bell. gall.* IV c. 2.

tatarisk Blod, der af Hunnerne og andre asiatiske Folkeslag medbragtes til Europa (h). Vegetius (i 4de Aarh.) raader derfor Romerne at vælge thydingske og burgundiske Heste for deres Haardførhed, frisiske for deres Hurtighed og Udholdenhed (i); ligesom ogsaa Jornandes og Cassiodor, Begge fra Procops Aarhundrede, rose de thydingske Heste som fortrinlige (k). Dog, det sidste Factum beviser vel, med Hensyn til den lange Afstand mellem Thyringerne og vor Halvöe, intet afgjørende mod Procops Udsagn. Tænker man sig derimod de tykke Skove, der endnu i det ellefte Aarhundrede bedækkede Midten af Halvöen, og dennes, i det Hele, afsondrede Beliggenhed, kan der vel være nogen Grund til den Formodning, at hiin Dyreart i det siette Aarhundrede endnu ikke var naaet frem til disse Egne, medens den paa samme Tid skal have existeret af fortrinlig Beskaffenhed i Sverrig, hvorhen den mueligen paa en anden Vei kan være kommen (l). Men, at det imidlertid ikke kan have været længe efter denne Tid, för Hesten ogsaa maa være bleven indført paa Halvöen, tör sluttet af Sagnhistorien (m) og maaskee af de, baade i Holsten og i Jylland i Gravhöie fundne Hesteskoe (n). Ikke fuldt tre Aarhundreder sildigere paalagde den danske Ronge Godefrid Saxerne (Nordalbingerne) en Skat af 100 hvide Heste, ved enhver dansk Konges Regieringstilrædelse (o), og fra denne Tid af kunne vi da med Vished antage, at Hesten maa have været udbredt over den hele jyske Halvöe,

(h) Radloffs *Bildungsgeschichte der Germanen*, S. 33.

(i) *Vegetii Mulomedicina* IV, c. 6.

(k) *Jornand. de rebus geticis* c. 4. *Cassiodori Varia* IV. 1.

(l) Dersom ellers ved *Suehans*, hvilke *Jornandes* tillægger *equi eximii*, ligesom Thyringerne, skal forstaaes Svenske.

(m) I Frode d. Tredies Historie taler *Saxo* om *Jutiæ equitatus* p. 224. Flere Exempler af Sagnhistorien ere anförte i en Afhandling af Ödmann i *Viterh. Historie- och Antiquitetets Acad. Handlingar*, XIII, S. 19.

(n) *Arntkiel Cimbrische Heidenthum*, I. S. 164; *Badens hist. Afhandlingar*, III, S. 312; jfr. *Rlemms Handbuch d. german. Alterthumskunde* S. 131.

(o) *Saxo Gramm.* p. 435; jfr. *Suhms Krit. Hist.* III, S. 549.

blandt hvis meest udmærkede Naturfrembringelser den i en følgende Periode kom til at henhøre(p). Om Varnerne-bemærker Procop blot, at de ikke brugte Rytterie i Krigen(q), uden at tillægge dem et saa fuldkomment Ubekjendtskab med Hesten, som Anglerne.

Endnu fortæner den Kiendsgierning, at Anglerne allerede i Midten af det siette Aarhundrede besøgte Constantinopel, i høi Grad vor Opmærksomhed. Hvilken Virkning kan ikke Bekjendtskabet med det østlige Riges colossalske og pragtfulde Hovedstad tænkes at have havt paa vor Halvøes raae Beboere? Hvor mangen Spire til en tilkommende Cultur kan ikke være bleven hiembragt ved disse, om endog kortvarende Ophold? Hvor mange forskellige Lande og Folk maae Anglerne ei have lært at kiende ved saadanne Reiser, der, uden Tvivl, foretoges eene til Lands, giennem en stor Deel af Europas Fastland. Maaskee tør man endog antage, at enkelte Anglers Besøg i de frankiske Gesandters Følge ved det græske Keiserhof, kunne have givet den første Anledning til at de Danske senere indtraadte i Barangernes navnkundige Corps, der efterhaanden optog saavel Beboere af de øvrige nordiske Lande, som Engellændere(r). Dette vilde da igien bestyrke, saavel den, uden Tvivl sandsynligste, Etymologie af hint Corpses nordiske Benævnelse, *Væringiar*, nemlig af det i flere tydske Dialecter forekommende Udtryk for Contract, Forbund (Angelsax. *Være*; Aleman. *Vara*), som tillige den Anskuelse, at disse Væringier eller Baranger vare en Fortsættelse af de gothiske Folk, der under Navn af *Fæderati* (φοιδερατοι) forekomme i romersk Krigstieneste(s).

(p) *Scr. rer. dan.* II. p. 240.

(q) Ligesom *Tacitus* om Germanerne: plus penes peditem roboris; *Germ.* c. 6.

(r) Undertiden kunne maaskee ved de Angler, som de byzantinske Skribenter omtale i Forening med Danske blandt Barangerne, være forstaaede Beboere af Angeln, (*Ducange* Anm. til Villh. Hardouin p. 298); men at de dog som oftest have været Engellændere, fremgaaer deraf at de tillige nævnes Britanner.

(s) *Ihre* Gloss. Sviogoth. v. *Væringar*; *Hallenberg* Anm. til Lagerbring, II, S. 188, som viser, at Ordet *Baranger* rimeligviis kommer af det latinske Middelalders Ord *bargania* (Forbund, Betingelse). Om disse Fæderati, s. bl. a. *Procop*, *Goth. Krig*, IV, c. 5. *Jornandes*, c. 21 jfr. *Suhms* udvandrede Folk I, S. 218, 254, 307.

Saaledes bestyrker Procops Fremstilling i det Hele den Anskuelse, at Anglerne, hvad deres Sprog, Sæder og hele Eiendommelighed angik, have dannet Overgangen mellem de germaniske og skandinaviske Folkeslag.

VI.

Endnu med Hensyn til eet af de gamle tyske Folkeslag kan Procop ansees som en Hovedforfatter — med Hensyn til *Herulerne*; skiöndt han ogsaa omtaler disse kun leilighedsviis, uden tilfulde at opklare den Dunkelhed, som fra flere Sider omgiver dette, meer end noget andet af de övrige i hiin Periode optrædende Folk. Aarsagen hertil ligger vel tildeels deri, at Herulerne ei henhörte blandt Folkene af første Rang; de have ei foreviget sig i Historien ved særegne Stater, ved skrevne Love eller ved nogensomhelst Literatur; de karakteriseres tvertimod ved en eiendommelig Raahed. Men den vidtstrakte Skueplads, hvorpaa dette Folk optræder fra Thule til Afrika, fra Britannien til det sorte Hav, og end mere dets særegne Forhold til de nordiske Lande, giver det for os en fortrinlig Interesse, og opfordrer til at underkaste Procops hidhörende Efterretninger en nærmere Grandskning (t).

Det er egentlig den Omstændighed, at Narses förte 2000 Mand heruliske Hielpetropper til Italien, der har foranlediget Procop til at ofre dette Folk en egen Episode. De boede fordum — skriver han — hiinsides Donau, men nærmere betegnes ikke deres Stammeland. Under Reiser Anastasius (491—518) udbröd en Krig mellem dette Folk, hvis daværende

(t) Den nyeste og hidtil eeneste Monographie over dette Folk er "Geschichte der Herulen und Gepiden; ein Beitrag zur Geschichte der germanischen Völkerwanderung, von J. Aschbach, Frankf. a. M. 1835, 8. Forf. skylder dette fortrinlige Skrift adskillige brugbare Vink, men haaber tillige her at have givet enkelte Bidrag til Oplysning af hint, som en nyere Grandsker (R. Keyser, om Nordmændenes Herkomst, i *Samlinger til det norske Folks Sprog og Historie*, VI, S. 375) med Föie har kaldt det, "i flere Henseender gaadefulde Folks" Forhold og Skiebne.

Ronge heed Rodulf, og Longobarderne. Hvor de dengang boede, angiver hverken Procop eller den longobardiske Historieskriver Poul, som ogsaa beskriver denne Krig; men at deres Sæde haver været i Övre-Ungarn, antages ikke af Nyere og er i det Hele heller ikke usandsynligt (u). Herulerne bleve slagne, og deres Ronge faldt eller forsvandt i Slaget (v). Efterat de Overblevne i nogen Tid havde vanket om langs Donaus nordlige Bredder, nödtes de, deels ved Landets Ufrugtbarhed, deels ved Gepidernes Forfølgelse, til at gaae over denne Flod og fik af Keiser Anastasius Tilladelse til at nedsætte sig sönden for den. Men, ikke alle de Overblevne sögte Boeliger paa romersk Grund; Endeel, under Hövdinger af kongeligt Blod (x), vendte sig mod de yderste Egne af Jorden, droge giennem slaviske Folkeslag, giennemvandrede ubeboede Landstrækninger, standsedes hverken af Varnerne eller af de Danske, naaede endelig Havet, gik ombord og landede paa Öen Thule, hvor de nedsatte sig hos de der boende talrige Gauter. Nogle Aar senere, da Keiser Justinian havde indrömmet dem en frugtbar Egn i Dacien til Beboelse, dræbte de deres Ronge Ochon, for ei at staae under Kongemagt. Men, da de mærkede, at dette ikke kunde gaae an, besluttede de at hente sig en nye Regent af kongeligt Blod, fra Öen Thule (y). De, i denne Anledning, til Thule Afsendte valgte her, blandt flere Rongebaarne (Heruler), den de syntes bedst om og afseilede med ham, men da

(u) *Suhms* udvandrede Folk, I, S. 432 flg.; *Aschbach*, *Gesch. d. Herulen*, S. 29.

(v) *Aschbach*, S. 38; hvilket dog tidligere er modsagt af *Suhm*, I. c., S. 440.

(x) *Procops* tyske Oversætter, *Ranngiesser* (III, S. 235), antager, at Herulerne, som vandrede under forskellige Anförelere, ogsaa maae have dannet forskellige Hobe, og fölgelig taget forskellige Veie; en Hob giennem Schlesien, en anden giennem Böhmen og Mähren, der dengang allerede vare beboede af Slaver, giennem Markerne og Lüneborger-Hede, paa begge Sider af Elben op til Holsten, som maaskee tilhørte Varnerne, og derfra til Jylland, hvor de traf Danske.

(y) Der maae altsaa have været en bestemt, men af Navn os ubekiendt, Slægt hos Herulerne, af hvilken Kongerne valgtes, ligesom Amalernes hos Östgottherne, Balthernes hos Vestgottherne og Asdingernes hos Vandalerne; jfr. *Aschbach*, S. 31.

han döde paa Veien(z), vendte de tilbage til Thule og valgte en Anden, Todatius (Theodat), som med sin Broder Aord og 200 heruliske Ynglinge fulgte dem. I den lange Tid der hengik med Reisen, faldt det imidlertid de Hiemmeblevne ind, at de havde handlet uforsigtigt i at söge en Ronge i Thule, uden Justinians Samtykke. De sendte derfor Gesandter til Constantinopel og udbade sig en Regent, efter Keiserens eget Valg. Justinian sendte strax Heruleren *Suartuas*(æ), som længe havde opholdt sig i Hovedstaden, og hvem Herulerne i Begyndelsen modtog med Tilfredshed og Lydighed. Efter faa Dages Forløb fik man Efterretning, at de til Thule Afsendte nærmede sig. *Suartuas* bröd op imod dem og Folket fulgte ham villig; men da de vare komne hinanden paa en Dagreise nær, gik alle Herulerne om Natten fra ham over til de nye Ankomne. *Suartuas* maatte eene flygte til Constantinopel; og da Keiseren gjorde Anstalter til med Magt at gienindsætte ham, faldt Herulerne fra Keiserdömmet og sluttede sig til Gepiderne, som dengang befandt sig i Krig med Longobarderne og Keiseren. Herulerne forsvinde nu efterhaanden af Historien; de i Norden indvandrede omtales ikke videre.

Ligesom, paa et andet Sted, den episodiske Fortælling om Krigen mellem Varnerne og Britterne eller Jyderne, har givet vor Forfatter Anledning til nöiere at beskrive Öen Brittia eller den jyske Halvöe, saaledes bringes han her, ved at omtale Herulernes Forhold til Keiserdömmet, paa den heldige Idee, at efterlade os den förste og eeneste omstændelige og karakteristiske Beskrivelse over de Gamles Thule, hvorved han paaberaaber sig som Hiimmel Folk, der selv havde været der(ö).

-
- (z) I ældre Udgaver af Procop læses *εγγυς α*: nær ved Maalet; men i den Bonnske, efter et vaticansk Haandskrift: *εγ Λαυος α*: i de Dankses Land, hvilken Læsemaade *Aschbach* S. 40 antager.
- æ) *Aschbach*, S. 41, foretrækker den ældre Læsemaade af dette Navn, *Svartual*, for den Bonnske Udgaves *Svartuas*; hvorom mere i det Fölgende.
- (ö) Naar Procop paa et fölgende Sted, IV, c. 20, siger at Thule ligger i det yderste Ocean mod Nord, *saavidt vides*, da maa dette Tillæg vel ei videre urgeres.

Det er uden for al Tvivl, at ved dette Thule skal forstaaes den store skandinaviske Halvøe. At den benævnes en Æ, er efter Tidens Forestillingsmaade; meget stor kunde vist nok et Fastland kaldes, der omfatter over 13,000 □ Mile; men naar den tillægges et Omfang, ti Gange saa stort som Britanniens, da er dette en hos de Gamle og navnlig hos vor Forfatter ei usædvanlig Overdrivelse. Alt Övrigt passer sig paa det nuværende Norge og Sverrig. Thules, for største Deel, öde Tilstand; de her boende 13 Folkeslag (et bestemt Tal for et ubestemt?), hvert under sin Konge; Solens Standpunkt over Horizonen i 40 Dögn og i ligesaa lang Tid under den; Thuliternes Fest naar den igien viste sig; deres Naturdyrkelse og Krigsgud; deres Menneskeoffringer; de eneste Folk som her særskildt nævnes, Skridfinnerne (i den nordlige Deel) og Gauter (Gother, i den sydlige) — alt tilhobe stemmer overeens med hine Landes, ved de ældste Middelalders Skribenter og ved nationale Kilder os bekjendte naturlige Beskaffenhed og ethnographiske Forhold (a).

Uagtet nu Procop hverken nævner Thule eller noget andet nordisk Land, som Herulernes Stammeland, er det dog uden for al Tvivl,

(a) Procop's Beskrivelse over Thule er især grundigen oplyst af *Schöning* (*Nye Saml. af Vid. Sel. Skr.* II), af hvem tillige haves et hidhörende Program (Solis in Septentrione occidui reditus festus, s. de festo, post occidui solis reditum in septentrione olim celebrato; Sorø 1766). Enkelte Bemærkninger over Procop's Thule forekomme desuden i *Geijers Svea Rikes Häfder*, I, S. 86; *Strynholms* swenska Folk. Hist I, S. 85, ff.; *R. Keyser's Afhdl. i Samlinger til norske Folks Sprog og Historie*, VI, S. 369, ff. Hermed kan endvidere sammenholdes: om Thuliternes Fest i Auleidning af Solens Tilbagekomst, i *Finn Magnusens* ældre Edda, III, S. 64; om de lange Nætter i visse Egne af Norge, i *Pontoppidans* Norges naturl. Hist. I, S. 6. Glæden blandt Thules Beboere over Solens Tilbagekomst synes skildret efter Naturen; man sammenligne nemlig hermed *Funchs* „Syv Aar i Nord-Grönland“ (*Viborg* 1841) S. 12: at de Danske i hine Egne den 14de Januar bestege et Bierg, for at öine Solen første Gang igien, efter 3 Maaneders Nat. Tages Hensyn til den hele Sammenhæng, hvori Beskrivelsen over Thule forekommer hos Procop, kan man neppe give *Hallenberg* Medhold, at han ved Hint ikke skulde have tænkt sig den skandinaviske Halvøe, men et mere östligt Land, maaskee i det nordlige Asien; Anmärkning ar öfver Ista Del af *Lagerbrings* Sv. R. Hist. I, S. 44, II. S. 182.

at han maae have tænkt sig dette i een eller anden Egn mod Nord, da de ikke kunde formodes at have valgt en saa lang og farefuld Vandring, dersom det ikke havde været for at søge tilbage til et tidligere forladt Hiem(b). Da nu tillige Procops Beskrivelse over Thule for en Deel viser hen til Norge, har man antaget, at Heruler engang maae have boet her, saavel som flere i Folkevandringens Periode bekiendte Folk(c); ligesom man, dels med Hensyn til de Gauter, hos hvilke de, efter vor Skribents Udsagn, nedsatte sig, dels paa Grund af Beretningen hos Jornandes, at de Danske uddreve Herulerne fra deres Boeliger, har troet at kunne gienfinde disse i det nuværende Sverrigs sydligste Provindser, hvor man, allerede i Medhold af Ptolemæus, lagde det danske Folks ældste Sæde(d).

Med Hensyn til denne Hypothese, der Tid efter anden har opnaaet næsten en Kiendsgiernings Authoritet(e), kan i Almindelighed be-

-
- (b) Paa samme Maade omtrent som Saxerne, der i siette Aarhundrede med Koner og Börn havde fulgt Longobarderne under Alboin til Italien, efterfaa Aars Forløb, gien-nem Gallien vendte tilbage til deres Land; *P. Warnefrid III*, c. 6. *Suhms* udvandrede Folk, I, S. 603, 609. Da derfor de Vandaler, som vare blevne tilbage i Pan-nonien, bad Geiserich om Tilladelse til at nedsætte sig i de efter de Udvandrede ledigblevne Egne, skal han have afslaaet denne Begiering, paa Grund af at Vandalerne i Afrika selv engang kunde blive uddrevne herfra; *Procops* Vandal. I c. 22. Det er ei let at indsee, hvorfor *Papencordt* *Gesch. d. vandal. Herrschaft in Afrika*, S. 232, betvivler dette Factum. Ogsaa Egnen norden for Donau, hvor de Rugier der med Östgottherne vare dragne til Italien, havde boet, laae öde efter dem og blev siden besat af Heruler; *Procops* goth. Krig, II, c. 14.
- (c) *Schöning*, *Norskes Oprindelse*, S. 246, 259—60; *Norges Historie*, I, S. 58, 73; *Heinzes* *Abhdl.* V, S. 308; *Suhms* udvandrede Folk, I, S. 432, 551; *Krit. Hist.* IV, S. 6.
- (d) *Suhms* udvandrede Folk, I, S. 424; *Krit. Hist.* I, S. 68, 79—80, 89; *Danm. Hist.* I, S. 82, 328. Det antages ogsaa af *Aschbach*, S. 28, 37.
- (e) Som bekiendt, have *Suhm* og flere Nyere bragt Hypothesen om det sydlige Sverrig, navnlig den nuværende Halland og Skaane, som det danske Folks ældste Sæde, i Forbindelse med enkelte Træk af vor mythiske eller Sagnhistorie. *Snorres* *Ynglingasaga*, c. 20, nævner nemlig en *Rig* som den første, der kaldtes *Konge* i det danske Tungemaal; hvis Søn heed *Danp* og hvis Sønnesøn var *Dan Mykillati*, af hvem Danmark fik Navn. Dette Sagn forekommer, med nogen Forandring, i et endnu utrykt Skrift, fra Slutningen af det 16de Aarhundrede, hvis Forfatter, *Arngrim Jonsen*, der vel kan have havt et eller andet nu tabt islandsk Kildeskrift til sin

mærkes, at Mangelen af autentiske Meddelelser om Herulernes oprindelige Boeliger og Stammeslægtskab har fremkaldt mangehaande, tildeels höist vilkaarlige Gisninger. Nogle have saaledes villet henføre dem til den sarmatiske Folkestamme; Andre have i dem troet at finde Lithauerne Stammefædre; Enkelte have endog villet frakiende dem egentlig Nationalitet og under hint Navn blot tænkt sig et af forskellige Folk sammensat Corps i romersk Krigstjeneste (f). Men af Kildeskribenters udtrykkelige Vidnesbyrd (g), af de Forhold, hvori Herulerne optræde til andre germaniske Folk og af de i Personnavne forekommende (eeneste) Levninger af deres Sprog (h), fremgaaer Folkets germaniske Herkomst som

Raadighed, beretter, at Rig ægtede *Dana*, en Datter af Danp, Herre til Danpstad, og at hans Sön eller Sönnesön *Dan*, var den første Konge over hele Danmark; *Sæmundi Edda, Arn. Magn. Udg. III*, p. 155—56; *Suhms Krit. Hist. II*, S. 46, 476. I det gamle, höist interessante allegoriske Digt — *Rigsmål* — der skildrer Stændernes og Culturens Oprindelse her i Norden udn Tvivl forfattet i Christendommens første Tid), siges Asa-Heimdal at have reist omkring under Navn af *Rig* og være bleven Stamfader for de forskellige Slægter i Norden, ogsaa for Kongeslægten. Uagtet nu förstnævnte *Rig* mere fremtræder som en historisk, Sidstnævnte som en mythisk Person, og uagtet en historisk-etymologisk Reflection over Kongeværdighedens Oprindelse og ældste Benævnelse (Rikr- Rex- Konungr) aabenbart ligger til Grund for begge Sagn, (jfr. *Edda III*, p. 149, 669; *Petersens Sagnhistorie, III*, S. 229—32), er det dog heller ikke usandsynligt, at Begge kunne vise hen til en ældgammel Forestilling om det danske Navns og Rigets første Oprindelse; hvoraf man da igjen kunde forklare, at Navnene Dan og Danp forekomme i Digtet, uden at man dog tydelig kan kiende, i hvilken Sammenhæng, da Slutningen af Digtet mangler (jfr. *Petersens Sagnhistorie, I*, S. 145). At det nu har været den mythiske *Rig*, der i Slutningen af det første eller i Begyndelsen af det andet Aarhundrede uddrev Herulerne fra Halland og derefter antog Kongenavn, har *Suhm* antaget först som en Formodning, der dog kunde være nogen Tvivl underkastet, (*Krit. Hist. I*, S. 80, 239; *II*, S. 797, 806, jfr. *I*, S. 59), men senere optaget som en historisk Kiendsgjerning saavel i *Danm. Hist. I*, S. 82, som i sit historiske Udtog, i hvilket, giennem alle Udgaver, gientages: „at Herulerne bleve uddrevne fra Halland af de Danske i Skaane, under disses Regent *Rig*.”

- (f) *Ashbach* S. 1—2; *Alg. geograph. Ephemeriden XLII*, 4 St. S. 408 (*Hirri* eller *Heruli*, Stamfolk for Lithauerne; *Girar*, *Girulis* α: Skovbeboere); *Lelewels* kl. geogr. hist. Skriften S. 172.
- (g) *P. Warnefrid Hist. Longob. I*, 1. . . . *Heruli* atque *Turcilingi* . . . e *Germania* prodierun
- (h) Næsten alle forekommende heruliske Personnavne ere aabenbart tyske; endeel kunne tillige forklares af det gamle skandinaviske Sprog, hvilket da er Tilfældet

uimodsigelig. Denne bestyrkes ydermere af deres nationale Benævnelse, hvad enten Etymologien til deres Navn, som baade skrives med og uden Adspiration, *Heruler* og *Eruler*, søges i det gamle, i flere nordiske Dialecter forekommende Ord *Karl* (Mand) eller maaskee rettere i det gamle *Earl*, *Jarl*; i første Tilfælde har nemlig Begrebet om menneskelige Individuer i Almindelighed lagt til Grund for dette som for flere nordiske og tyske Folkenavne, f. Ex. *Teutoner*, *Germaner*, *Danske*, *Saxer* (i); i sidste derimod er Hövdingernes eller de Fornemmeres Benævnelse, af Fremmede, der nærmest kiendte de heruliske Krigshövdinge, brugt til at betegne Folket selv (k). Er det nu afgjort, at Herulerne hørte

med flere af de ældste germaniske nomina propria. Følgende af denne Art kunne anføres: *Aloueth* (skand. Alfr, Ölvir, Hallfinn?); *Aruth*, *Aordos* (skand. Herraudr, Hördr); *Beros*, *Pharas* (skand. Ver o: Mand); *Graitis* (Grytr? Griotgardr?) eller *Gethes* (Gautr?); *Ochon* (Hakon, Alí?); *Philimuth* (Vilmundr; Fiölmundr); *Phulcaris* (Fyllkir o: Anfører?); *Rodulf*; *Sindval*, *Sindoval* (Sinfiotl? Sigvalldr?); *Svar-tuas* eller *Svartual* (Svartr, Svertingr?); *Thodasius* (Theodahad); *Visandos* (Visandi o: Anfører?); *Uligangos* (Wolfgang). At Herulerne maae have forstaaet det gotiske Sprog, kan sluttes af *Cassiodori* Varia IV, c. 2.

- (i) Bidrag til nord. Ravhandels Historie i *Vid. Sel. hist. phil. Afh.* V, S. 282—88.
- (k) Etymologien af *Jarl* understøttes ved *Isidor* af Sevilla, som forklarer Herulernes Navn ved Domini o: Herrer; ligesom igien Ordet *Jarl* kan henføres til *herus*, *herilis* (*Ihre* Gloss. Sviogothicum). Overhoved viser Adskilligt i Herulernes Historie paa en betegnende Maade hen til et talrigt og mægtigt Aristokratie og til Konger, der, ligesom hos flere germaniske Folk, fornemmeligen vare Anførere i Krig (*Aschbach* S. 31), saasom: Kongens, til visse Tider, ringe Anseelse (*Procops* goth. Krig, II, c. 14); mange Kongebaarne som Anførere for dem som søgte op til Norden (c. 15); Mange af herulisk Kongeslæggt paa Thule (sammest.) Af denne Grund taler ogsaa meget for, at *Jornandes's Arochiranni*, (hvis Konge Rodulf forlod sit Rige og flygtede til den østgothiske Theodorich), i Medhold af Roderich af Toledo skal læses *Aroli* o: Heruli og *Thanii* o: þegnir (Dani?), *Aschbach* S. 8, 10. Derimod har Ordet *Hær* (exercitus) neppe nogen Andeel i Navnet Heruler (*Suhms* udv. Folk, I, S. 448; *Aschbach*, S. 9); endnu mindre kunne disse bringes i Forbindelse med Karelerne (som *Aschbach* mener S. 59), der ikke vare Germaner, men Finner. Med Hensyn hertil kan ogsaa det Spørgsmaal opkastes, om Folkenavnet *Turcilingi*, der af den longobardiske Paul nævnes tilligemed Herulerne som udvandrede fra Germanien (I, 1), og forøvrigt ikkun forekommer i Fortællingen om *Odoacer*, hvem Kilderne i Flæng kalde Rugiers, Gothers, *Herulers* og *Turcilingers* Konge, ikke skal udledes af et lignende nordisk Ord *dreingr* o: Kiæk Mand (jfr. *træk* paa Runestene) og følgerigen ikke betegne noget særegent Folk, men blot have været en karakteriserende eller omskrivende Benævnelse for et eller flere Folkeslag (jfr. *Aschbach* S. 10).

til den germaniske Stamme, saa er det lige saa vist, at i vore ældste skriftlige Kilder, i Sagnet og Folkenavne ei forekomme Vink om germaniske Folks Tilværelse, enten i Norge eller i nogen anden Deel af den skandinaviske Halvøe(1). Analogien af Rugier, Burgunder og Longobarder, hvis Spor man ligeledes har villet finde i nordiske Landskabs- og Stedsnavne, afgiver, ifølge Sprogkundskabens og Kritikens nærværende Standpunkt, intet Beviis herfor(m). Hvad angaaer Herulernes Ophold i det sydlige Sverrig, da beroer dette eene paa det bekiendte Udsagn af Jornandes om Herulernes Uddrivelse af de Danske. Men, da denne Forfatters Skrift kun er et Udtog af Cassiodors gothiske Krønike, nedskrevet ud af Hukommelsen efter tre Dages Giennemlæsning, for flere Aar tilbage, suppleret af græske og romerske Kilder, hist og her udsmykket med gamle Traditioner og egne Erfaringer; overhoved en Compilation, hvori de geographiske Elementer ere höist forvirrede og ukiendelige og hvoraf desuden en kritisk Udgave endnu savnes, vil, uden Tvivl, erkiendes, at en löselig henkastet aldeles isoleret Yttring i et saadant Skrift, ei kan begrunde noget aldeles sikkert og paalideligt Resultat.

- (1) *Suhms* Udledelse af Navnet Halland fra Herulerne (Harland?) (*Kritisk Historie* I, S. 79, II, S. 610) behöver ikke længer at giendives. Selv yttrede han ogsaa paa andre Steder en rigtigere Formodning om Navnets Etymologie, nemlig af *hallr* o: Steen, formedelst Landets stenede Beskaffenhed (*Nordiske Folks Oprindelse* S. 194; *Kritisk Historie* I, S. 89; jfr. *Petersens* Sagnhistorie III, S. 201 og Registeret til oldnordiske Sagaer S. 139). Maaskee det ogsaa kan udledes af det gamle at *halla* o: hælde; *Hallandi* (*Hallendi*) o: en nedgaaende Skraahed (hældende Land).
- (m) Hverken *Kraft* (Norges Beskrivelse IV, S. 219), *Munthe* i sine ypperlige geographiske Anmærkninger til *J. Aals* fortienstfulde Oversættelse af Snorre, I, S. 64 eller Forf. af Registeret til de oldnordiske Sagaer ytrer nogen Formodning om Etymologien af det gamle norske *Rogaland*; men de tyske Rugier nævner i det ringeste Ingen af dem. Til det flere Gange forekommende norske Stednavn *Borgund* foreslaaer *Munthe* l. c. S. 328 og det nysnævnte Register, S. 58 en antageligere Etymologie end af *Burgunderne*; jfr. *Kraft* V, S. 68. Samme Etymologie passer ogsaa bedst for Bornholm (Borgundarholmr, ikke Borgundaholmr, som Öen maatte hede dersom den skulde være opkaldt efter hint Folk). Om Læsemaaden *Lungbardsida* for Limgardssida (en Deel af Kysten mellem Arendal og Skeens Fiord) der har foranlediget Nogle til at tænke paa *Longobarderne*, s. nysn. Register, S. 220.

Det er ikke usandsynligt, at denne tvungne Udvandring kan være foregaaet i det sidste Decennium af det femte Aarhundrede, dersom ikke disse uddrevne Heruler have været de Samme, som efter Nederlaget mod Longobarderne vilde søge Tilflugt i Norden. Fra hvilke Egne hiin Uddrivelse er skeet, angives imidlertid ikke bestemt; det er kun fordi begge Folk nævnes i Forbindelse med Andre, der kiendes paa den store Halvöe, og paa Grund af den herskende Forestilling om det danske Folks ældste Sæde, at man her eene har tænkt paa det sydlige Sverrig; men tör man antage, at den jyske Halvöe fremviser endnu ældre Spor af det danske Navn og Folk, ja selv af Benævnelsen Scandinavia (Scandia) end den skandinaviske(n), kunde der vel ogsaa være Anledning til, ved denne Leilighed, der at søge Herulerne. Følgende ere de Grunde, hvorpaa Forfatteren troer at kunne stötte denne Hypothese.

Den jyske Halvöe kiendes allerede i den ældste Periode (af Pytheas, Mela, Plinius, Ptolemæus) som beboet af germaniske Folk, Guttoner, Teutoner, Cimbrer, Saxer og (hos Procop) Jyder, Angler og Friser. Men, med Hensyn til de enkelte Folk, stemme Skribenterne ikke fuldkommen overeens. Hverken Mela, Plinius eller Ptolemæus kiende her Guttoner; Saxernes Navn, der fra Ptolemæus af indtil langt ned i Middelalderen betegner Halvöens sydlige Deel, var fremmed for Procop; ogsaa nævner Ptolemæus adskillige Folk eller Stammer paa Halvöen, som ellers ere ubekjendte(o); der er altsaa intet til Hinder for at antage, at ogsaa Heruler, i en tidlig Periode, kunne have hört hiemme her. Tænker man sig tillige, at kun en Fraction af dette Folk engang er udvandret fra

(n) *Vid. Sel. hist. philos. Aft. V, S. 261—65, 291—93.*

(o) *Vid. Sel. hist. philos. Aft. V, S. 275—76,* hvor nærværende Forfatter har søgt at forklare disse Folkebenævnelser. Ogsaa de syv Hertha dyrkende Folk hos Tacitus, af hvilke ikkun tre ellers ere bekjendte, have efter al Rimelighed, havt Sæde paa den cimbriske, i en ældre Periode langt mere udstrakte, Halvöe, hvilket nyelig ogsaa er antaget af *P. v. Kobbe, Die Religion Cimabriens i Michelsens Archiv für Staats- und Kirchengeschichte der Herzogthümer IV, S. 563.* Forf. bringer, uden Tvivl rigtig, *Reudigni* i Forbindelse med det gamle Reidgothland (jfr. *Vid. Sel.*

vor Halvöe, og en endnu ringere Mængde senere er vendt tilbage til den, kan man letteligen forklare sig, at enhver Erindring om det, paa det nær der forekommer hos Procop og Jornandes, er aldeles forsvunden. Dette er eet af de talrige Beviser for at vi neppe nogensinde kunne blive i Stand til at kiende de vandrende Folks Historie i fuldstændig Sammenhæng; Kilderne have kun efterladt os Brudstykker deraf, som Kritiken ei formaaer at danne til noget historisk Heelt.

Uagtet Procop besad, som vi have seet, en temmelig rigtig og omstændelig Kundskab, baade om den jyske og om den skandinaviske Halvöes fysiske og ethnographiske Forhold, kunde han dog, blottet for egentlige geographiske Hielpemidler, eene efter mundtlig Beretning af Hiemsmænd, hvis Sprog og hele Forestillingsmaade var saa afvigende fra Grækernes, neppe giøre sig nogen tydelig Forestilling om de forskiellige Stammers relative Plads i saa fjerne Lande, eller om disses rette Beliggenhed, som mueligen ogsaa i ringere Grad fængslede hans Opmærksomhed, end de karakteristiske Træk om Landenes Natur og Beboernes Sæder. Man kan derfor tænke sig, at han, i det mindste, i et enkelt Punkt kan have forvexlet Brittia (den jyske Halvöe) med Thule (den skandinaviske), om hvilken sidste han udtrykkeligen bemærker, at den, *saavidt Folk vide*, grændser til det yderste Hav mod Nord (IV, c. 20). Det var berettet ham, at Herulerne havde nedsat sig paa en af disse — efter hans Forestilling — Öer, hos et udbredt Folkeslag som kaldtes Gauter. Enten vidste han nu ikke, at hans Britters egentlige Navn var Gother (Jyder) og lod derfor Herulerne nedsætte sig paa det store Thule, hvor der ligeledes fandtes gothiske Folkeslag, eller og Navnet Britter blot hidrører fra en urigtig Læsemaade, og Procop virkelig har tænkt og skreven Gother, men, da han paa denne mindre Halvöe kun

hist. Afh. I. c. S. 252) og Eudoses med Eideren. Ved *Aviones* kan man maaskee tænke paa Islændernes Benævnelse af Sønderjylland, ved Landet *fyri sunnan á*. At *Nuithones* kunne formodes at være de samme som *Guttones*, s. f. ovenfor II. Anmærkning (b).

kiendte de tre nævnte Hovedfolk, har antaget den store Halvöe, hvor der, foruden Gother, boede mange flere ubenævnte Folkeslag, som den, i hvilken Herulerne vare indvandrede.

En saadan Forvexling kunde desuden let opstaae ved den Samfærdsel, der fra de ældste Tider, allerede efter græske og romerske Kilder, spores at have fundet Sted mellem begge Halvöer(p); ikke at tale om, at Procops Kundskab om de nordiske Lande skyldes forskellige Tider, forskellige Anledninger og forskellige Hiemsmænd, hvorfor hans Taushed om Herulerne i Beskrivelsen af Brittia lige saalidet modbeviser dette Folks Tilværelse her, engang i et fiernt Tidsrum, som den Omstændighed, at han ved denne Leilighed ikke nævner Saxerne, der dog upaatvivleligen dengang maae have boet paa den sydlige Deel af Halvöen, hvor de forekomme allerede hos Ptolemæus, kan hindre os fra at henhføre dette Folk blandt Halvöens gamle Beboere.

Procops Fortælling om den Vei, Herulerne toge paa deres Vandring til Norden, synes ogsaa at tale for den her opstillede Forklaring. Thi havde den store skandinaviske Halvöe været deres endelige Maal, vilde de, uden Tvivl, have søgt den nærmeste Vei lige mod Nord, langs Weichselen eller til den giennem Aarhundreder kiendte östersöiske Ravkyst, og fra denne igien over Havet(q), i Stedet for at vælge en Omvei mod Nordvest. Dersom ikke denne Fart over Havet til Thule 'er en af Procop selv vilkaarligen tilföiet Omstændighed, fordi han forudsatte, at det var paa den skandinaviske Halvöe, Herulerne havde nedsat sig, kan altsaa antages, at de, af een eller anden ubekjendt Aarsag maae have foretrukket en Kystfart til et fiernere Punkt af den jydsk Halvöe, for et Tog giennem selve Landet(r).

(p) Jfr. *Vid. Sel. hist. phil. Afh.* V, S. 265, 269.

(q) Jfr. hvad herom er samlet i *Vid. Sel. hist. philos. Afh.* V, S. 311—14.

(r) Ligesom i det Foregaaende den engelske Prindsesses Tog til Skibs mod Varnerne.

Uagtet forskellige Folkeslag ofte i Krige eller under Udvandring nævnes i Forbindelse, som samlede Masser, uden at man deraf tør slutte sig til noget nærmere Slægtskab imellem dem, bör det dog med Hensyn til den her fremsatte Formodning om dette Folks Tilværelse paa vor Halvøe, ei lades ubemærket, at Herulerne i sidste Fierdedeel af det tredie Aarhundrede, i Forening med Cavionerne gjorde Indfald i Gallien, og i fierde Aarhundrede optræde i romersk Krigstieneste i Forening med Bataverne; da nemlig dette Folk boede ved Nordsøen, norden for Rhinen, og hint, uden Tvivl, nær ved Halvøen, maaskee endog i dens sydlige Deel(s). Naar de ved Anledning af hint Indfald i Gallien, hos en romersk Panegyriker beskrives som *locis ultimi* og af Sidonius Apollinaris fra det femte Aarhundrede betegnes som boende ved *imos oceani recessus*, da kan dette lige saa godt passe sig paa vor Halvøe, som paa Kysten af Östersøen eller det assovske Hav (t); ligesom ogsaa Herulernes Söetog mod Byzants, Athen og flere Steder i Grækenland i det tredie Aarhundrede, og deres Plyndringer (u) paa de nordlige og sydlige Kyster af Spanien i det femte Aarhundrede, med større Sandsynlighed kunne antages at være udgaaede fra de jydskke Kyster, der i de næstfølgende Aarhundreder udsendte hele Piratflaader mod det vestlige Europa, end fra Östersøen.

Endnu et ikke ubetydende Argument for en nærmere Forbindelse mellem Herulerne og den jydskke Halvøes Beboere frembyder to Aarhundreder senere, den longobardiske Historieskriver Paul Warnefrids Søn, idet han fortæller, at Sindvald, *Brebternes Konge*, af Herulernes

(s) De hidhörende Steder ere samlede hos *Aschbach*, S. 14—15. At *Cavionerne* vare de samme som *Avionerne* [et af de syv sveviske Folk, der dyrkede Hertha; *Taciti Germ.* c. 40; jfr. næstforegaaende Anm. (o)] har allerede *Suhm* (*Udv. Folk I*, S. 426) formodet. *Wersebe* (*Völkerbündnisse des alten Deutschlands* S. 261) antager, at *Eruli* som af *Amm. Marcellinus* nævnes i Forening med *Bataver*, skal læses *Ebuones*; men uden tilstrækkelig Grund.

(t) Det sidste antages af *Aschbach*, S. 11 og *Wersebe* S. 261.

(u) *Aschbach*, S. 10, 27; jfr. *Annaler for nordisk Oldkyndighed*, 1836, S. 22.

Stamme, hvilken Odoacer havde ført med sig til Italien, gjorde Oprør mod den romerske Keiser, vilde tilrive sig Herredømmet over Italien, men blev af Narses overvunden, tagen tilfange og hængt (v). Ved *Brebtterne*, et ellers ubekendt Folk, kan man nemlig i Medhold af enkelte Læsemaader, tænke sig Beboerne af Procops *Brittia*, eller, som nærværende Forfatter i det Foregaaende har stræbt at godtgjøre, Halvöens *Jyder* (x). Den longobardiske Historieskriver maa altsaa have erfaret et eller andet om dette Folk, hvis Navn hos ham er blevet til *Brebtter*, ligesom hos Procop til *Britter*, men tillige ved sin mangelfulde Kundskab om hine Egenes geographiske og ethnographiske Forhold, have ladet disse *Brebtter* stamme fra Odoacers Heruler, i Stedet for at Begge vare to selvstændige, skiöndt beslægtede og nær hinanden boende Stammer.

(v) *P. Wamnefrid*, II, c. 3: Habuit Narses certamen adversus *Sindwald*, *Brebtorum* regem qui adhuc de *Herulorum stirpe* remanserat, quam secum in Italiam veniens, simul Odoacer adduxerat. Af dette Folkenavn anfører Muratori flere Læsemaader: *Brentorum*, *Bretonorum*, *Brionum*, *Bentorum*, *Britonorum*. En Bambergsk Codex læser *Brendorum* (*Spruner* Gesch. der Longobarden, Hamburg 1838, S. 37). Stedet hos den longobardiske Historieskriver er Kilden for adskillige yngre Skribenter; f. Ex. fra det 11te Aarhundrede, *Aimoinus* de gestis Francorum II, c. 34 (*Bouquet* Scr. Gall. III, p. 64), der omtaler *Siswald Brentorum* regem, og *Sigebert af Gemblours* (ved A. 549) hos hvem han kaldes *Sindwald rex Britonum*. Derimod nævnes han i *Marii Aventic. Ep. chronicon* (*Duchesne* I, p. 215) blot *Sinduala Erolus* og i *Chroniques de St. Denis* (*Bouquet* III, p. 202) er Navnet forvansket til *Sisuliud le Roi des Gepidiens*.

(x) *Aschbachs* Conjectur, at Pauls *Brebtter* vare de Samme som Procops *Britter*, bestyrkes ved det anførte Sted hos Sigebert Gemblac. som her maae have tænkt sig det brittiske Folk, da han tilføier: „sed de hoc rege historia *Britonum* nihil refert?"; men den egentlige Sammenhæng med disse *Britter* har A. med de fleste Övrige dog misforstaaet; ligesom ogsaa den Formodning, at *Bittores* hos Agathias skulde læses *Brittones* er altfor dristig. Besynderligt, at A. kan antage, at det var Sindwald som Paul lader Odoacer bringe med sig til Italien, i Stedet for at det var en herulisk Hob; der skal nemlig upaatvivleligen læses, ikke *quem secum . . .* Od. adduxerat, som Udgaven i *Muratori* Scr. Ital. I, p. 426 haver, men *quam* (se stirpem), hvilket ogsaa forekommer i det af A. selv anførte Sted, og som stemmer overeens med Læsemaaden i en Codex af Pauls longobardiske Historie paa det store kongelige Bibliothek fra 10de eller 11te Aarhundrede: *Brentorum regem Sindual . . . de Herulorum stirpe — quos secum olim Odoacar*. Ogsaa hos *Aimoinus* anf. St. læses *quos*.

Den væsentligste Indvending mod Herulers Tilværelse paa den jydsk Halvøe, vilde dog kunne hentes fra Jornandes, saafremt de Danske, der efter hans Beretning uddreve Herulerne, ei kunne have boet paa noget andet Sted end i det sydlige Sverrig. Men da Saadant, efter det Foranførte, maae ansees for ubeviisligt, og Jornandes mueligen kan have erfaret dette enkelte Træk om den jydsk Halvøe, hvilket han, da denne for övrigt var ham ubekjendt, har troet at burde henføre til den store skandinaviske, torde hiin isolerede Yttring af en enkelt, tilmed saa ukritisk Forfatter neppe være istand til at kuldkastrer en Forklaring, der støtter sig, deels paa mere paalidelige Skribenters Vidnesbyrd, deels paa andre geographiske og ethnographiske uomtvistelige Forhold. Med Hensyn hertil fortienet det endelig ogsaa at bemærkes, at, uagtet Herulernes Uddrivelse af de Danske almindeligen antages at være foregaaet paa den skandinaviske Halvøe, enkelte nyere Skribenter dog synes at have indseet det Usikre og Modsigende heri, og derfor, enten have ladet Heruler senere nedsætte sig i Jylland(y) eller endog have antaget det Meklenborgske for Herulernes oprindelige Hiem, hvorfra de af danske Gøther ere blevne uddrevne(z).

Efter saaledes at have vindiceret vor Halvøe med den nærgrændsende Deel af Tydskland hint ældgamle Folkeslag, ei som dets egentlige Stammeland, men som Sæde for en Green af det i en fiernt liggende Periode, staaer tilbage, at slutte nærværende Afsnit og denne hele Underøgelse med nogle Bemærkninger over selve Folkets Eiendommelighed. Proops Karakteristik af Herulerne kan betragtes fra et dobbelt Synspunkt; forsaavidt han nemlig, enten efter egen Erfaring og Iagttagelse, beskriver den Deel af Folket, der enten som Hielpetropper eller som Indvandrede paa Rigets Grund stod i nærmere Forhold til Keiserdømmet, eller meddeler,

(y) *Suhms* udv. Folk I, S. 459; *Danm. Hist.* I, S. 82; *Schönings* Norges Hist. I, S. 58. Nogle have endog, med Hensyn hertil, villet udlede Har-Syssel i Jylland fra dette Folk.

(z) *Thunmann* Untersuchungen über die alte Gesch. einiger nord. Völker, S. 275.

hvad enkelte Heruler havde fortalt ham om Hovedfolkets Sæder og Leve-
 maade i deres, ham forövrigt ubekjendte, oprindelige Hiem. De Heru-
 ler, der under Justinians Regiering traadte i nærmere Forbindelse med
 Riget, ja endog i en vis Henseende antog Christendommen, skildres af
 Procop "som Folk uden Tro og Love, have syge og voldsomme mod deres
 "Naboer, der tilfredstille Kiönsdriften paa en unaturlig Maade, endog med
 "Personer af deres eget Kiön og med Dyr; som de onskabsfuldeste og
 "meest fordærvede, som de ufornuftigste og ustadigste Mennesker." No-
 gen Overdrivelse tör man her uden Betänkning forudsætte; imidlertid
 kan dog hiin ufordeelagtige Skildring i det Hele vel have passet paa de
 fra Land til Land omvandrende, af forskellige Folkeslag sammensatte,
 med det heruliske Navn betegnede Krigerskarer, der paa den Tid be-
 fandt sig i östromersk Tieneste (æ); ei at tale om, at en særegen Raahed
 og Vildhed i Sæder tillægges Flere af de i Folkevandringens Periode
 optrædende Stammer f. Ex. Rugier og Vandaler. Fölgende er derimod
 den Karakteristik af Herulerne, som med Sandsynlighed kan henføres til
 Folket i Almindelighed (ö): "Herulerne boede fordum hiinsides Donau
 "og dyrkede mange forskellige Guddomme, som de ansaae for Pligt at
 "forsone ved Menneskeoffringer. Deres Sæder vare meget afvigende fra
 "andre Folks. Det var nemlig hverken tilladt Oldinge eller Sygelige at
 "beholde Livet; en Saadan maatte selv anmode sine Paarörende om
 "snarest mueligt at skille sig ved Livet. Disse opstabilede da en Mængde
 "Brænde, satte Mennesket derpaa, og lode en dolkbevæbnet Heruler,
 "dog ingen af Familien, forrette Drabet; thi det ansaaes for util-
 "ladeligt, at dræbe en Beslægtet. Naar deres Paarörendes Drabs-
 "mand var kommen tilbage, stak de Baalet i Brand, ved at antænde de
 "yderste Ender af Brændet; efterat Luen var slukket, samlede de Benene,
 "og nedgrove dem strax i Jorden. Efter en Herulers Död maatte hans

(æ) *Aschbach*, S. 31.

(ö) *Procops Goth. Krig*, II, c. 14.

“efterladede Enke, for at godtgjøre sin Dyd og bevare sig et hæderligt Minde, “kort efter, ved Mandens Grav, dræbe sig med Strikken. Skedte dette “ikke, tabte hun i Fremtiden al Agtelse og blev til Forargelse for hendes “Mands Slægtninge.”

Uagtet der nu er Grund til at antage, at denne Karakteristik maa vedkomme Herulernes Nationalitet i Almindelighed, i en ældre Periode end Procops Tidsalder, maae det dog lades uafgjort, om Sagnet her nærmest har tænkt sig, enten de Heruler, som engang boede mellem Elben Eideren, eller dem paa vor Halvøe, eller endog dem ved den assovske Söe. Imidlertid kunne til de her forekommende Træk anføres Paralleller, ei blot fra den germaniske, men ogsaa fra den skandinaviske Oldtid. At Nordboerne ligesom de gamle Tydske(a) dyrkede enkelte Guddomme ved Menneskeoffring, skiönt hertil vel for det Meste anvendtes, enten Krigsfanger, eller Forbrydere, kan godtgjøres ved mange Vidnesbyrd af vore ældste historiske Kilder(b). Ikke blot hos Nordboerne, men hos flere Folkeslag i Oldtiden forekommer den barbariske Skik at dræbe udlevede Mennesker, der ei længer kunde ernære sig eller være til nogen Nytte(c); en Skik der i lige Grad vidner om Tidsalderens Raahed og om Misforhold mellem et Lands Folkemængde og dets Næringsveie; endnu i en nyere Tid vil man hos Folk paa et lavt Culturtrin have fundet Spor til denne Levning fra Slægtens halvvilde Tilstand(d). Hos flere af Old-

(a) Bestemte Udsagn herom findes saavel hos J. Cæsar og Tacitus, som hos Nyere; jfr. *Roessigs Alterthümer der Deutschen*, S. 202—6; *Klemms Handbuch der german. Altherthumskunde*, S. 373; *Grimms Deutsche Mythologie*, S. 26.

(b) Beviissteder anføres i *Petersens Sagnhistorie III*, S. 284; *Müllers Sagabibliothek*, III, S. 93.

(c) Dette oplyses ved mange Exempler baade af den nordiske og andre Nationers Historie, i en interessant Undersøgelse af *W. F. R. Christie*, i det norske antiquarisk-historiske Tidsskrift *Urda I*, S. 19 fl. i Anledning af “en Træ-Klubbe eller Rølle, som i Oldtiden skal være brugt til at slaae udlevede Folk ihjel med”, der formeentligen opbevares paa en Gaard i Bergens Stift.

(d) At Venderne i visse Egne af det Hannoverske, endnu i første Halvdeel af forrige Aarhundrede, skulle have havt den hemmelige Skik, at begrave udlevede Gamle

tidens Nationer, blandt andre Thracer og Geter, ansaae Enker det for hæderligt, at følge deres Mænd i Döden (e); hos de slaviske Folk i Middelalderen synes det ei heller at have været usædvanligt (f); hvad vore nordiske Forfædre angaaer, da giver i det ringeste Sagnhistorien Vink om, at det stundom ogsaa blandt dem maae have fundet Sted (g). Herulerne lette Bevæbning, der paa andre Steder omtales (h) og den dem tillagte gamle Skik at fægte i Slag, uden Hielm, Pandser eller andet Skytsvaaben — kun de Fornemme havde Ret til at bære Skiold (i) — kan ansees som fælleds for flere tyske Folk (k), og tillige bringes i Forbindelse med hvad der vides om de nordiske Berserker (l); skjönt det maaskee ogsaa har været i Sammenligning med Romernes svære Rustning, at Herulerne i denne Henseende tildroge sig Opmærksomhed (m).

levende, omtales, i det ringeste som et Sagn, i *Potocki Voyage dans quelques parties de basse Saxe* (Hamb. 1795) p. 43.

- (e) Jfr. hvad herom er samlet i *Reenhielms Ol. Tryggv. Saga* (Upsal. 1691) p. 17 fl., og i *Bartholini Ant. qv. Danic. Libri III*, p. 506.
- (f) *Rasmussen de orientis commercio cum Russia & Scandinavia* p. 44.
- (g) *Reenhielm* til *Ol. Tryggv. S. og Bartholini Antiqv. anf. St.* Ogsaa *Brynhilde* besteg Baalet med sin Ægtemands Sigurd Fafnishes Liig; *Volsunga Saga* i *Fornaldar-Sögur Nordlanda I*, p. 204; þattr af *Norna-Gesti* sammest. p. 333.,
- (h) *Jornandes c.* 23, 50, om Herulernes *levis armatura*.
- (i) *Procop, Pers. Krig, II, c.* 25; *P. Warnefrid, I, c.* 20: "Heruli sive ut expeditius bella gererent, sive ut illatum ab hoste vulnus contemnerent, *nudi* pugnabant.
- (k) Jfr. *Taciti Germ. c.* 6, *pedites . . . nudi* aut *sagulo* leves . . . *paucis loricae, vix - uni alterive cassis aut galea*; jfr. *Rühs Erläuterung der 10 ersten Kapp. des Tacitus über Deutschland*, S. 212.
- (l) *Petersens Sagnhistorie III*, S. 391.
- (m) *Jul. Cæsar* beskriver *Ariovists Germaner* som næsten nøgne, i Sammenligning med *Romerne*; *Dio Cassius* 38te Bog.
-